

141
2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

TEZİMDEN KAYNAK GÖSTERİLMEK
ŞARTIYLA FOTOKOPİ ÇEKİLMESİNE
İZİN VERİYORUM.

ADL SOYADI : **Ata DEMİR**

TARİH : **13.10.2006**

İMZA



PLATON'DA ADALET KAVRAMININ
TEMELLENDİRİLMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

ATA DEMİR

Danışman: Prof. Dr. Kasım TURHAN

İstanbul, 2006

Tez Onay Belgesi

İLAHIYAT Anabilim Dalı FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ATA DEMİR'İN PLATON'DA ADALET KAVRAMININ TEMELLENDİRİLMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 22.06.2006 tarih ve 2006-6/13 sayılı kararı ile oluşturulan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

- Tez Savunma Tarihi : 12.10.2006
- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. KASIM TURHAN
- 2) Jüri Üyesi : PROF. DR. İLHAN KUTLUER
- 3) Jüri Üyesi : PROF. DR. AHMET YÜCEL


.....

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
KISALTMALAR	3
GİRİŞ.....	5
ADALET KAVRAMI.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

PLATON FELSEFESİNDE ADALET KAVRAMININ TEOLOJİK VE ONTOLOJİK OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ

I. ADALETİN KAYNAĞI OLARAK TANRI	17
II. İDEALAR ONTOLOJİSİNDE ADALET KAVRAMI.....	22
A. Kavram Olarak İdealar	22
B. İdealarla Bağlantı kurma Yolu	24
C. İdeaların Özellikleri	25
D. Platon Felsefesinde “İdea Teorisi”nin Görevleri.....	27
III. PLATON FELSEFESİNDE ADALET KAVRAMININ MATEMATİKLE İLİŞKİSİ.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON FELSEFESİNDE ADALET KAVRAMININ PSİKOLOJİK OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ

I. PSİKOLOJİK OLARAK ADALET KAVRAMI.....	31
A. Ruh.....	31
1. Kavram Olarak Ruh	31
2. Platon Felsefesinde Ruh	31
B. Ruhun Bölümleri	33
II. PLATON AHLÂKINDA ADALET KAVRAMI	39
A. Kavram Olarak Ahlâk.....	39
B. Platon’un Ahlâk Felsefesindeki Adalet Kavramı	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PLATON SOSYOLOJİSİNDE ADALET KAVRAMININ
TEMELLENDİRİLMESİ

I. PLATON'UN SİYASET VE DEVLET FELSEFESİNDE ADALET KAVRAMI	50
A. Platon'a Göre Devletin Doğal Kökeni.....	50
B. Yanlış Devlet Şekilleri ya da Adaletsiz Devletler.....	54
1. Timokrazi (Militarist) veya Şan-Şeref Devleti	54
2. Oligarşi veya servet egemenliği (Plotokrasi).....	54
3. Despotik (tyrannic) devlet.....	55
4. Demokrasi	55
III. İDEAL DEVLET	58
A. İdeal Devletin Kurulması.....	61
1. Devleti Yönetecek, Adaleti Sağlayacak Aklın (Büyük Kanun veya İnsanlaşmış Hali Olan Kral Filozof) Hazırlanması.....	61
2. Bekçilerin Görevleri	62
3. İdeal Devlette Eğitim	63
4. İdeal Devlette Ahlâk.....	63
5. İdeal Devlette Mutluluk.....	64
6. Kadın-Evlenme-Çocuk-Nüfus ve Doğum Kontrolü.....	64
7. İdeal Devlette Felsefe Eğitimi	65
8. İdeal Devlette Bekçiler.....	66
9. İdeal Devlette Kral ve Yöneticiler.....	66
IV. MAGNESİA'NIN TEMELİ OLARAK ADALET	68
A. Devlet Bir Bilime Göre Kurulacak.....	69
B. Organizmacı Devlet Modelinde Adalet	70
C. Devlette Akrabalıkla Sağlanan Bütünlük Ve Suçların Önlenmesi.....	71
D. Magnesia'da Adaletten Çıkan İlkeler	71
V. İDEALDEN REALİTEYE GEÇİŞ (KÖTÜNÜN EN İYİSİ OLAN YÖNETİM).....	72
SONUÇ.....	75
BİBLİYOGRAFYA	78

KISALTMALAR

- a.g.e. : adı geçen eser
- A.Ü.İ.F : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- as. : aleyhisselam
- bk. : bakınız
- ev. : Türkçeye eviren
- DİA : Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- H.z. : Hazret
- M.Ü. İ.F.A.V : Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı
- s. : sayfa
- sy. :sayı
- T.D.K. : Türk Dil Kurumu
- T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı
- T.H.K. : Türk Hukuk Kurumu
- Vd. :vedevamı

ÖNSÖZ

Platon, tarihin tanıdığı en büyük filozoflardan birisi olup kendisinden sonra gelen bütün felsefe ile dinlerde izleri görülmüş ve tartışma konusu olmuştur. Akademia'nın kurucusu olup felsefi idealizm ve ideal devlet gibi tarihteki önemli kavramların sahibidir.

Tezimizin konusu olan Platon'da adalet kavramının temellendirilmesi Platon felsefesinin merkezini oluşturmaktadır. Yaptığımız bu çalışmada öncelikle platonun eserlerinden faydalanmaya çalıştık 2400 yıllık tarih içerisinde sayısız bilimsel çalışmaya konu olmuş böyle büyük bir düşünürün felsefesi hakkında yeni tespitlerde bulunmak çalışmamızın kapsamı dışında olup tezimizin kapsamı adalet kavramının temellendirilmesi ile sınırlıdır.

Kavram olarak adaleti ve Platon'un sofistlerle tartışırken savunduğu mutlak adalet anlayışını giriş bölümünde ele aldık.

Birinci bölümde Platon tarafından kâinatın yaratıcısı diye ifade edilen ve idea olarak kabul edilen "Tanrı veya iyi ideası"yla adaletin temellendirilmesini işledik. Daha sonra ideaların düzeni olarak adalet ve buradan elde edilen bilginin adaletin temelini oluşturduğunu izah etmeye çalıştık

İkinci bölümde insan ruhunun ölümsüzlüğünün idealarla ilişkisi, ruhun üç kısımlı yapısı, her kısma ait erdemden doğan adalet erdeminin, bu erdemi sağlayacak bilginin ruh ve idealarla ilişkisinin sonucu olan ahlaki ilkelerin adalet kavramıyla ilişkisini açıklamaya çalıştık.

Üçüncü ve son bölümde devletin kökeni, devlet şekilleri, ideal devletin kurulması, özellikleri, ideal devletteki sınıfların erdemlerinin adaletle ilişkisi, kral filozofun yönettiği devlette temel olacak adalet kavramını temellendirmeye çalıştık.

Bu tezin konusunun seçiminde ve şekillendirilmesinde bana yardımcı olan Prof. Dr. İlhan Kutluer'e, tez danışmanım Prof. Dr. Kasım Turhan'a, maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Fadıl Ayğan ve Salih Güler'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ata DEMİR/2006

GİRİŞ

ADALET KAVRAMI

Adalet özlemi insanların en eski özlemlerinden biridir. Adaletin ne olduğu ise felsefenin en eski sorularından birisidir. Ancak bu soru dünyamızda nüfus arttıkça daha da önem kazanıyor. Aynı zamanda cevaplandırılması acil olan bir sorun haline alıyor. Çünkü artık günümüzde adalet özleyen değil adalet talep edenler çoğalmaktadır. Bu insanlar, adaleti elde etme umutlarını yitirince silaha sarılmakta, rast gele insan öldürmekte ve kendileri de ölmektedir. Dünyada son on-on beş yıla damgasını vuran olgulardan iki tanesi küçük savaşlar ve terörizm olmuştur. Buna karşılık barış ve adalet konusu da uluslar arası topluluğun gündeminin ana maddelerinden birini oluşturmaktadır.

Adalet, doğa, insanlık, bilim, vicdan, mantık, ahlak, ekonomi, politika, tarih, edebiyat ve sanat gibi isimler altında dünyayı yönetir. Adalet, insan ruhundaki ve toplumdaki en temel şeydir. Fikirlerin en kutsalıdır. Bugün kitlelerin en şiddetli biçimde istediği şeydir. Dinlerin özü ve sağduyunun şekil kazanmış halidir. İncanın gizli nesnesi, bilginin başı, ortası ve sonudur. Adaletten daha evrensel, daha güçlü ve daha mükemmel olan bir şey düşünülemez.¹

Adalet, dinsel bir düşüncenin çağrışımlarını içinde barındırır. Adalet muhteşem, kozmik ve evrenseldir. İnsan hayatının varlığı için zorunludur. Bu yüzden adalet kelimesi saygın ve onurlu bir şeylere işaret etmektedir. Ama her şartta büyük, yüce ve tanrısal olanı gösterir. Adalet herkesçe istenen, gerçekleşmesi için dua edilen bir şeydir. Adalet kişisel değildir. Kişiyi özel durumlarla da ilgili değildir. Adalet, aynı

¹ Solomon, Robert C.,Adalet Tutkusu, çev.Ertuğrul Altınay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004. s.21.

Tanrı gibi kendisine sığınlan evrensel bir güç olarak kabul edilir. Bu yüce, kudretli ve insanî olmayan adalet anlayışının kökleri Platona kadar uzanır.²

Bariş ve gelişme ile adalet arasındaki bağlantıların görülmesi bunların ne olduğunu bilmeyi gerektirir. Adalet nedir? Sorusunu cevaplayabilmek için adalet kavramının etimolojik tahlilini yapmak gerekir.

Yunanca “Diké” ve “Dikaiosune”, Almanca “Gerechtigkeit”, Latince “Justitia”, Fransızca ve İngilizcede “Justice” kelimeleriyle karşılığını bulan adalet kavramı Türkçeye Arapça “adl” kökünden geçmiştir.³

Adalet, karşılıklı işbirliğine dayalı bir şekilde bir kimsenin kendi işini en iyi şekilde yapmasıdır.⁴

Adalet, bir toplumda değerlerin, ilkelerin, ideallerin ve erdemlerin cisimleşmiş, somutlaşmış, hayata geçirilmiş olması durumudur. Herkesin hak ettiği ödül veya cezayla karşılaşmasıdır.

Adalet, en yüce, nesnel ve mutlak bir değer anlatımı olarak insanın davranışını ahlâki açıdan inceleyen ve eleştiren bir düşünce; hakka ve doğruluğa saygıyı temel alan ahlâk ilkesi; doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık ve doğru muameledir.⁵

Adalet, sübjektif manada herkesin hakkını tanıma hususunda değişmez, kesin dilek; objektif manada ise karşılıklı zıt menfaatler arasında hakka uygun bir eşitlik demektir.⁶

Platon’un adalet kavramına geçmeden önce hocası Sokrates’in adaletten ne anladığını biraz açıklayalım.

² Solomon, a.g.e. s.22.

³ Akarsu, Bedia, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, Adalet Md. T.D.K. Yayınları, Ankara 1975.

⁴ Peters, Francis E., “Diké” md., *Antik Yunan Felsefi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2004.

⁵ Cevizci, Ahmet, “Adalet” md., *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Md. İstanbul 1999.

⁶ *Türk Hukuk Lügatı*, , Adalet Md. (T.H.K. tarafından hazırlanmıştır), Maarif Matbaası, Ankara 1944.

Sokrates'e göre iyi olan şey doğru ve adaletlidir. Erdem bilgi olduğundan, bir anlamda erdem olan adalet dahi bilgidir. Adalet iyi olanı kötülerden ayırma bilgisidir. Bu bilgi hukuk duygusunda belirir. Adalet, kişilerin vicdanında Tanrısal bir ses gibi duyulmaktadır. Bu ses insanlara neyin iyi neyin kötü olduğunu bildirir. Doğru ve adaletli davranmak için kişiye düşen görev bu sesi dinlemesidir. Hiç kimse bilerek kötülük yapmaz. Kötülüğün nedeni bilgisizliktir.⁷

Soyut adalet kavramının kökeninde Platon'un "aşkın adalet" yaklaşımı vardır. Platon, bu soruna idealist bir açıdan yaklaşmış, değişmeyen ve sonsuz adaleti savunarak adaletin göreceliğine karşı çıkmıştır. Platon'a göre adalet en üstün erdemdir. Diğer tüm erdemleri kendisinde toplar. Kendisinde adalet denen erdemi gerçekleştiren insan da en yetkin insandır. İnsanlık idealine en çok o yaklaşır.⁸

Platon'a göre insan hayatının temel amacı erdem, bunun topluma yansımaları ise adalettir.⁹ Adalet esas erdemdir, üç ruhun her birine ait erdemlerin anasıdır. Zekâ için adalet, düşüncenin doğruluğundan ibarettir. İrade için adalet, cesaret, duyarlılık ve ölçülülüktür. Bilgelik zihnin adaletidir. Dindarlık, bizim Tanrısal varlıkla olan ilişkilerimizdeki adalettir.¹⁰

Platon, adaletin göreceliliğini iddia eden sofistlere karşı mutlak adaletin varlığını savunur. Bu konuda sofistlerden Gorgias, Polos, Kallikles ve Thrasymakhos ile tartışır.

Gorgias'a göre en yüksek erdem retoriktir. Kişi bununla ayrıcalık ve üstünlük kazanır. Retorik yargı yerlerinde, meclislerde, her yerde sözle kandırma kudretidir. İnsanları adalet ve adaletsizliğe değil, istediğimiz şeye retorik sanatı sayesinde inandırırız.¹¹ Gorgias, Platon'un anladığı şekilde mutlak adalete inanmamaktadır.

⁷ Çeçen, Anıl, *Adalet Kavramı*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, s. 92.

⁸ a.g.e., s. 93.

⁹ Sarıca, Murat, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1993, s. 18.

¹⁰ Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, çev.H.Vehbi Eralp, Sosyal Yayınları İstanbul 1991 s. 64.

¹¹ Platon, *Gorgias*, (çev. Melih Cevdet Anday), 425/d-e. Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.

Platon'a göre ise retorik bir sanat değildir. Bir çeşit haz ve zevk vermeye yarayan bir görenektir. Adaleti öğrenen adam adaletlidir ve hiçbir zaman adaletten sapmaz.¹²

Sofistlerden Polos'a göre ise hatipler toplumun en iktidarlı olanlarıdır. İktidarı elde etmek insana mutluluk verir. Çünkü güçlü olan istediğini öldürür, sürer, malını elinden alır. Suçlu damgasını yemediği gibi cezadan da kurtulur ve mutlu olur.¹³ Polos'un adaletsizce kullanılan gücün mutluluk sağlayacağı tezine karşılık Platon şöyle cevap verir: Haksızlık etmek başlı başına bir kötülüktür. Haksızlık etmektense haksızlığa uğramayı tercih ederim. Kadın ve erkek kim adaletli ise mutlu olan odur. Haksızlık yapan ise mutsuzdur. Adaletsiz kişinin işlediği suçlar cezasız kalırsa daha da mutsuz olur. Ceza ruhunu tedavi edeceğinden mutsuzluğunu azaltır. Çünkü adaletsizlik en çirkin olandır. Çirkin olan da kötüdür ve acı verir. Adalet ise güzel, faydalı, hoş ve yararlı olandır. Bu nedenle de iyidir. Bundan dolayı haksızlık etmek haksızlığa uğramaktan daha acı vericidir.¹⁴

Platon'a göre suçlunun adaletli bir şekilde cezalandırılması ruhunu saran kötülüklerden kurtulmasına vesile olur. Çünkü adaletsizlik, ölçsüzlük ve ruhun başka kusurları en büyük kötülüklerdir. Adalet ise bizleri bu kötülüklerden korur. En mutlu insan ruhunda hiç kusur olmayandır. Adaletsizlikten kurtulamayıp yaptığı suçu ruhunda saklayan ise en mutsuz insandır.

Platon'un bu cevaplarına Kallikles karşı çıkar. Ona göre iyilik kuvvet, kudret ve iktidar demektir. Çoğunluğun ve kudretlilerin buyrukları tabiata göre en iyi ve en güzeldir. En iyi ve iktidarlı olanlar idare işlerinden anlayan ve korkusuz olanlardır. Krallar ve idareciler ellerinde tuttıkları gücün nimetlerinden sonuna kadar faydalanmalıdırlar. İsteklerinin yerine gelmesi onları mutlu eder. Arzularına karşı koymamak, elden geldiği kadar onların gelişmesini sağlamak ve îcaplarını yerine getirmek yegane erdemdir. Bütün isteklere sahip olup onları doyurabilmek ve mutlu yaşayabilmek için bunda zevk bulmak gerekir. Hoşça hayat mutluluk demektir. Hoş ile

¹² a.g.e., 463/d.

¹³ a.g.e., 465/b-c, 472/e.

¹⁴ a.g.e., 470/d, 472/e-c, 475/c.

iyi birdir. Dolayısıyla Platon'un iddiaları tamamen mutluluğa ve iyilik erdemine aykırıdır.¹⁵

Erdem ve mutluluğu adalet gözetilmeksizin, güçlünün işine geleni yapmaya indirgeyen Kallikles'e Platon şöyle karşılık verir: Akıllı ile akılsızlar, bilgeler ile bilgisizler, korkaklar ile cesurlar acı ve zevki hemen hemen aynı derecede hissederler. Fakat bilgeler ve cesurlar iyi, korkaklar ve duygusuzlar ise kötüdürler. İyiler kendilerinde iyilik bulunduğu için iyi, kötüler de kendilerinde kötülük bulunduğu için kötüdürler.¹⁶

Sofistlerden Thrasymakhos'a göre ise adalet güçlünün işine gelendir. Her yönetim kendi kanunlarını işine geldiği gibi koyar. Koyduğu kanunların yönetilenler için de adaleti sağladığını iddia eder. Koyduğu kanundan ayrılanları da kanuna ve adalete karşı gelmiş kabul ederek cezalandırır. Adalet yönetenin işine gelendir. Güç de yönetende olduğuna göre düşünmesini bilen bir kişi şu sonuca varır: Adalet güçlünün işine gelendir. Platon ise buna karşılık yöneticilerin de yanıldıklarını ve koydukları kanunların bazılarının doğru, bazılarının ise yanlış olduğunu ifade eder. Doğru olan yalnız güçlünün işine geleni yapmak değil aksine işine gelmeyi de yapmaktır. Her sanat yöneldiği şeyin menfaatini hedefler. Örneğin hekimlik sanatı hastanın menfaatini gözetir. Aynı şekilde yöneticilik sanatı da yönetilenlerin menfaatini gözetmek zorundadır.¹⁷

Thrasymakhos Platon'un bu düşüncesinden çobanların öküz ve koyunları, kendi menfaatleri veya efendilerinin menfaatleri için değil de öküz ve koyunların menfaatleri için besledikleri sonucunun çıktığını ifade eder. Hâlbuki ona göre adalet güçlünün işine yarayan şeydir. Adaletli adam her işte adaletsiz adam karşısında zararlı çıkar. Örneğin ikisi bir işte ortak olsalar; adil kişi devlete vergi verecek, çalıp çırpımayacak, dolayısıyla daha az miktarda mala sahip olacaktır. Adil olmayan ise daha çok mala sahip olacaktır. Bu ikisi yönetime gelirlerse adaletli kişi kendini işine vereceğinden eviyle ilgilenmeyecek ve bu özelliği devlet malından faydalanmasına

¹⁵ a.g.e., 477/e, 478/e, 491/c, 492/d-e, 494/c.

¹⁶ a.g.e., 498/c-d.

¹⁷ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyyuboğlu – M. Ali Cimboz, Remzi Kitabevi, 339/a-c-d,342/c-d-e İstanbul 1992.

engel olacaktır. Adaletsiz adam ise büyük kazançlar sağlayacak ve mutluluğa ulaşacaktır. Adaletsizliğin son haddi zorbalık düzenidir. Zorba yöneticiye herkes muradına ermiş ve mutlu adam gözüyle bakar. İnsanlar adaletsizliğe uğramaktan korktukları için adaletsizliği ayıplarlar. Görüldüğü gibi adaletsizlik hür adama adaletten daha çok yararır. Bu yüzden daha güçlü ve daha mutlu olur. En akıllı adamlar sonuna kadar adaletsizlik yapıp şehirleri ve milletleri ellerine geçirebilenlerdir. Yankesicilik dahi gizli kaldıkça faydalıdır. Adaletsizlik aklın ve üstün değerlerin yanında yer alır. Aynı zamanda adaletsizlik güzel bir şeydir.¹⁸

Platon, buna karşılık adaletin akıllılık ve değerliliğe, adaletsizliği de bilgisizliğe benzetmektedir. Buna göre adaletli olan akıllı ve değerlidir. Zorba olan da bilgisiz ve kötüdür. Adalet bilgisizlik denilen adaletsizlikten daha güçlüdür. Adaletsizlik topluluklar arasına kin, kavga ve geçimsizliği sokar. Adalet ise iyi geçinmeyi ve dostluğu sağlar. Bu durum iki kişi arasında da olsa hatta tek kişide de olsa aynı sonucu meydana getirir. Adaletsiz kişi doğrulara karşı olduğu kadar kendine de düşmandır. Adaletsizlik ister bir şehirde, bir ailede, bir orduda ya da tek kişide dahi bulunsa bu kötü sonucu meydana getirir. İnsanları iş göremez hale getirir. Hem kendine hem de adaletli olanlara düşman eder. Bu adaletsizliğin tabiatıdır. Tanrılar adaletli olduklarından adaletsiz kişi Tanrılara da düşmandır. Oysa adaletli kişi Tanrıların dostudur. Yaşamak kafanın işi olduğundan, kafa kendine özgü değerden yoksun olursa işlerini iyi göremez. Çünkü iyi bir kafanın yönetimi iyi, kötü bir kafanın yönetimi de kötü olur. Öyleyse doğru kafaya sahip olan doğru insan iyi yaşar; kötü kafa sahibi adaletsiz kişi ise kötü yaşar. İyi yaşayan en büyük mutluluğa erer. Adaletli adam mutlu, adaletsiz adam ise mutsuzdur. Mutlu olmak yararlı, mutsuz olmak da zararlıdır. Bundan dolayı adaletsizlik hiçbir zaman doğruluktan daha iyi ve kârlı olamaz.¹⁹

Platon felsefesinde adalet ana erdemdir. Adalet ile idare edilen bir vücutta sağlık ve zindelik oluşur. Aklın yönetimindeki ruhta da düzen ve adalet oluşur. Arzularına yenik düşüp adaletsiz olan ve erdemlerden uzaklaşan ruh ceza yoluyla taşkınlıklarından uzaklaştırılmalıdır. Platon düşüncesinde düzen her şeyin erdemini

¹⁸ a.g.e., 344/a-b-c, 349/a.

¹⁹ a.g.e., 351/a-b-c-d-e, 352/b, 354/a.

meydana getiren şeydir. Bir şeyin iyi oluşu ona yaraşan bir düzenin varlığındandır. Düzenli bir ruh düzensiz ruhtan daha iyidir. Ruh ve bedeni yetiştirmenin iki yolu vardır: Biri zevk diğeri de en yüksek olan iyilik erdemidir. Kallikles ve Thrasymakhos gibi adalet gözetmeksizin zevki erdem bilmek bayağı dalkavukluktur. Öteki ise hem bedeni hem de ruhu olgunluğa ulaştıran yüce erdemdir.²⁰

Platon'a göre tabiatın gayesi insan insanın gayesi ise ideadır. En yüksek iyi, Tanrı'ya gittikçe tam olarak benzeyişimizdedir. Tanrı iyi ve mutlak adalet olduğundan biz de ancak ona adaletle benzeyebiliriz.

Platon, daha sonra adaletin ne olduğunu ve nerelerde aranması gerekip nasıl öğretilceğini anlatır. Platon'a göre insan, adalete tek başına varamaz. Ona varmak ve Tanrı'ya benzemek için insana eğitim lazımdır. Eşyanın son gayesi olan adalet ancak devlette gerçekleşir.²¹

Platon'un *Devlet* adlı eserinde iyi toplum üzerine tartışma, insanda adalet nedir? Sorusuyla başlar. Birey için adaletin kapsamlı tanımını zorlaşınca, insanın büyük modeli olan toplumda adaleti incelenmesinin daha kolay olabileceğini düşünür ve tartışmayı böylece geliştirir.²²

Devlet, insanların bir araya gelerek kurdukları bir kurum değildir, bir organizmadır, bir bütündür. Devlet büyük çapta bir insandır. Adaleti sitede aramak lazımdır, çünkü sitede adaleti okumak -harfler büyük ve okunaklı olduğundan- daha kolaydır. Platon'un adalet anlayışında öncelik birey değil, devlettir. Çünkü Yunan ahlâkı, bireye verdiği öğütte sitenin ahlâk ve menfaatlerini ön planda tutar.²³

Adalet, yöneten ve yönetilen öğelerin görevlerini yerine getirmesiyle sağlanır. Bireyde akıl yönetmeli, istekler yönetilmelidir. İdeal toplumda da filozofların kişiliğinde akıl yönetimdedir. İstekleri oluşturan kitle ise yönetilir.²⁴

²⁰ Platon, *Gorgias*, 504/e, 507/c, 509/a-b-c, 513/d-e.

²¹ Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi* çev. H. Vehbi Eralp, Sosyal Yayınları, İstanbul 1991, s. 64-65.

²² Bezel, Nail, *Yeryüzü Cennetlerini Kurmak (Ütopyalar)*, Say Yayınları, s. 16, İstanbul 1984.

²³ Sarıca, Murat, *Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, s. 20, İstanbul 1993.

²⁴ Bezel, a.g.e., s. 18.

Platon'a göre adalet diğer erdemleri de içerir ve bunlar arasında uyum sağlar. Bireysel erdemler, toplumsal bütün olan devletteki erdemlerin yansımalarıdır. Adaletin yapısı devletteki uyumla anlaşılabilir. Adaletli toplumun düzeninin korunması için bireylerin davranışlarını ayarlamak gerekir. Birey, toplum bütününe bir parçası olarak davranmak zorundadır. Adalet bir anlamda karşılıklı anlaşmaların sonucudur. Aklın doğa kanunlarından çıkardığı yasalarda anlaşmak suretiyle ne haksızlığa uğramak, ne de haksızlık yapmaktır.²⁵

Platon'un düşüncesinde adalet bir araç değil başlı başına bir amaçtır. İnsanlar bu amaç doğrultusunda davranışlarını ve hayatlarını düzenlemelidirler. Adalet en iyi şeyle en kötü şeyin ortasında, yani ceza almakla öç almanın arasındadır. İnsanlar hep adalet ve adaletsizliği ün, şeref, kâr için överler veya yererler. Hâlbuki başlı başına adalet ve adaletsizlik vardır. O da insanın içindedir. Bunlar kendiliğinden iyi veya kötüdürler.²⁶

Platon'da adalet, en iyi bireylerin ve en iyi toplumların ruhundan başka bir şey değildir. O erdem olarak adaletin kişisel olabileceğini, ama adil yurttaşın ancak adil bir toplum tarafından ortaya çıkartılabileceğini düşünmektedir. Bu itibarla adaleti sağlayan şeyi müzikteki armoni ya da uyuma benzetir. İdeal toplumların parçaları arasında mükemmel bir uyum vardır. Tıpkı sağlıklı bir insanda çeşitli yetilerin, aklın ve beden, mantığın, duyguların ve arzuların uyum içinde oluşu gibidir. Kendi işini gören ve başkasının işine burnunu sokmayan her kişide adalet içkindir. Tüccar, asker ve koruyucu başka sınıfa karışmadan işini görüyorsa devlet adaletlidir.²⁷

Aklın yönetimi altındaki her bir kapasitenin tam anlamıyla etkin olduğu durumda bireysel ruhta adalet meydana gelir. Her bir yurttaşın en bilge olanın yönetimi altında diğerleri ile yapacağı işbirliğinde kendine en uygun olanı, en iyi şekilde yaptığı bir devlette de adalet var olur.²⁸

²⁵ Çeçen, Anıl, a.g.e., s. 93.

²⁶ a.g.e., 367/a.

²⁷ Platon, *Devlet*, 367/a, 351/a, 335/e.

²⁸ Arnhart, Larry, *Plato'dan Raws'a Siyasi Düşünce Tarihi*, (çev. Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara 2004.s.30

Platon'da adaletin temel özelliği işte bu iş bölümüdür. Herkes en iyi ne yapabiliyorsa onu yaparsa adalet ortaya çıkar. Böylece adalet değer kavramına yönelir. Adaletli devlet, (binlerce mükemmel olmayan) bireyin birlikte çalışması ve başarının meyvelerini rollerine, beklentilerine uygun bir biçimde toplaması sonucunda ortaya çıkar. Adil birey de ruhu ve bedeni uyum içinde olan, arzularının mantığa uygun olması sonucunda yalnızca adil toplumdaki rolüne uygun arzuları bulunan kişidir.²⁹

Platon siyasal hayatı herkesin önlerindeki duvarı görecektir şekilde bağlandığı ve görüşün bulanık olduğu bir mağaraya benzetir. Bu durumdan kurtulmayı başaran ve gerçeği gören filozoflar mağara sakinlerini kurtarmayı ve adaletli bir şekilde yönetmeyi kendilerine vazife bilirler. Bundan dolayı adil filozofun yönettiği toplumda herkese ve her sınıfa adaletle davranılır. Çünkü her şeydeki erdem onun en iyi yapılması, başka bir ifadeyle doğasına en uygun şekilde yapılmasını gerektirir.³⁰

Platon'un Devlet adlı eserinde; adalet, sağlık ve mutluluğa, adaletsizlik ise hastalık ve sefalete benzetilir. Adaletsizlik, toplum ya da insanın ruhunu zayıflatıp karıştıran, kendi kendisiyle çatışmaya sürükleyen bir iç uyumsuzluktur. Onun için adalet sırf adalet için arzulanmalıdır.

Adil bir toplumda yaşamak, adil kişiler olmamıza yardımcı olur. Bunun nedeni, toplumun bizi adil kılması değildir. Bize doğal güdülerimizle hareket etme fırsatını vermesidir. Platon'a göre adalet, iyi ve doğru yaşamaktır. Adalet kendi başına iyidir ama sonunda insanı ödüllendirecektir.³¹ Adaletli adam fakirliğe, hastalığa ve kötü sayılan bir duruma düşse de, hayatında veya ölümünden sonra adaletin faydasını görecektir. Çünkü Tanrılar böyle bir adamı yüz üstü bırakmazlar. Adaletli kişiler giriştikleri her işte insanlarla alışverişlerinde hayatlarını dürüstlükle sona erdirir, er geç hayırla anılırlar. Dünyadaki bu adalet ve adaletsizliğin karşılığı, ölümden sonra onları bekleyen karşılık karşısında bir hiç kalır. Ruh, bu dünyadaki kazandıklarına göre ikinci hayatında ya daha iyi bir hayata veya daha aşağılık bir hayata sahip olur.³²

²⁹ Solomon, a.g.e., s.101-105.

³⁰ Platon, *Devlet*, 353/d.

³¹ Solomon, a.g.e., s.106.

³² Platon, *Devlet*, 306/a.

Platon'a göre kötülüklerin en büyüğü öteki dünyaya kişinin ruhundaki kötülüklerle gitmesidir. Ruhla beden özleri birbirinden ayrıldıktan sonra da değişmez. Hayatta yaptıklarının izlerini üzerlerinde taşırlar. Sağlığında adaleti boş veren ruhun doğru hiçbir tarafı kalmaz. Arzularına yenik düştüğünden ötürü biçimsiz olmuş ruh, çekmesi gereken cezaya çarptırılmak üzere rezaletle tutuklular evine gönderilir. Zorba krallar ellerindeki güce dayanarak adaletsizlik yapıp dinsizce günah işleyenler için ibret verici, sonsuz bir ceza vardır.³³

Platon'a göre adaletli adam insanlar karşısında doğru olanı yapacak, Tanrılar karşısında da kutsal olanı yapacaktır. Doğru ve kutsal yerine getiren dindar ve doğru olduğundan adaletli adam tam iyi bir adamdır. İyi adamın yaptıkları ise iyi ve eksiksiz olur. Mutlu olmak isteyen kişi adaleti aramalıdır.³⁴

³³ Platon, *Gorgias*, 522/d, 525/a-c.

³⁴ a.g.e., 507/b.

BİRİNCİ BÖLÜM
PLATON FELSEFESİNDE ADALET KAVRAMININ
TEOLOJİK VE ONTOLOJİK OLARAK
TEMELLENDİRİLMESİ

I. ADALETİN KAYNAĞI OLARAK TANRI

Tezimizin konusu olan Platon'da adalet kavramının temellendirilmesinde Tanrı ideası önemli bir yer tutar. Bu nedenle Platon'un tanrı kavramını ve felsefesindeki konumunu incelememiz gerekir.

Sokrates'in "Daimon", Platon'un "Demiourgos" dediği "Theos" (tanrı) adalet kavramının temellendirilmesinde önemli bir yer tutar. Sokrates'in Daimon'u belli eylemlerden kaçınmasını tembihleyen kendisine özgü tanrısıdır. Platon, Daimon'u ruhla birleştirir ve ruhun bir yansıması olarak görür. Demiourgos dediği tanrısı ise idealar âlemine bakarak görünür âlemi yaratan ve ona adaletle düzen veren evrenin ruhu veya insan ruhunun ölümsüz kısmına ilişkin değerlendirmesidir.¹

Platon'a göre var olmayan düşünülemez ve ondan söz edilemez.² Varlık, bütün düşüncelerimiz arasında en genel olandır. Varlık, ruhun yalnız başına, kendi gücüyle algıladıklarına aittir.³ Platon'a göre varlık, yetkinlik, güzellik, ölçülülük, ahenk, kozmos, adalet ve en yüce iyi olup Tanrısal olandır. Platon, âlemi akledilir ve duyulur âlem olmak üzere ikiye ayırır. Gerçek âlem akledilir âlemdir. İdealardan oluşan bu âlemin en üst basamağında iyilik ideası ile bir tutulan Tanrı ideası yer alır. Ruh, düşünme aracılığıyla gerçek olan bu âlemlerle ilişki kurar.⁴

Platon'un Tanrı'sı ezeli ve ebedi olan yaratıcı Tanrı'dır. Tanrı yaratırken ezeli ve ebedi idealara bakıp, eserleri için onları örnek alıyor. En yüksek ve mutlak varlık olabilmesi için Tanrının kendisi de iyidir. Platon'un Tanrı'sı iyinin ve adaletin mutlak ideasıdır. İdea ve sade idea olduğu için en yüksek realitedir. Mutlak hakikate sahip olup, mutlak hakikat olan sadece Tanrıdır. Hakikatin araştırılması, Tanrıdan gelen ışıkla aydınlanmış adil insanın ayırt edici özelliğiyle mümkündür.⁵

¹ Peters, a.g.e. "theos" md.

² Platon, *Sofist*, 238/c. (Çev. Ömer Naci Soykan), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

³ Platon, *Teaitetos*, 186/c. (Çev. Prof. Dr. Macit Gökberk), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

⁴ Platon, *Sofist*, 254/b.

⁵ Weber, *Felsefe Tarihi*, s. 61.

Platon felsefesindeki “iyi formu” ile “Tanrı” kavramları tartışmalara neden olmuştur. Taylor’a göre Platon’da anlatılan “iyi formu” Tanrı’nın başka bir adı değildir. Çünkü Tanrı bir form değildir. Fakat *Devlet*’te “iyi formu” hakkında söylenenlerle Hıristiyan teolog ve filozoflarının Tanrı hakkında kullandıkları ifadeler söz konusu olunca burada bir özdeşlik görülebilir.⁶

Platon’a göre Tanrı, her türlü değerın en yetkin derecesine sahip büyük örnektir. Bu düşünceden hareket edince ahlâkî ilerlemenin zirvesi olan adaletli olma durumu Tanrı’yı taklit etme veya Tanrı’ya benzeme ile mümkün olabilir. Formlar düzeninde iyi ideası veya Tanrı en yüksek noktada bulunur. Bu, iyinin şu veya bu şekilde idrak edilişi ile adalet erdemi ortaya çıkar.⁷

Platon’un Tanrı anlayışı metafiziksel idealizmin bir uzantısıdır. En temel idea iyi ideasıdır. Tanrı (Demiurge) dünyayı adaletle kuran bir mimardır. Ama hiçbir şeyi yokluktan yaratmaz. Tanrı düzensiz maddeyi ideallerine bakarak yeniden şekillendiren, düzenli dünyaya varlık kazandırandır. Yeni yaratılmış dünyanın ruhunu bedeni ile birleştirir, bedene güzellik, düzen, iyilik, yön ve amaç veren Tanrıdır. Dünyadaki eksiklikler Tanrı’dan değil, Tanrı’nın kullandığı maddenin eksikliğinden kaynaklanmaktadır Çünkü Tanrı, en yüksek erdem olan iyi ideasına göre dünyayı yaratmıştır.⁸

Platon’a göre Tanrı, aynen bir heykeltıraşın bir maddeden şekiller yapması gibi çeşitli varlıkları formlarına göre var etmiştir. Platon’un din ve felsefî sistemi Tanrı düşüncesiyle bir bütün oluşturur. Dindarlık düşüncesi ile idealar birbiriyle kaynaşmıştır. Bunun insan ruhunda kendini göstermesi ile adil bireyler, devlette kendini göstermesi ile de ideal devlet ortaya çıkar. Çünkü Tanrı, varlığın ve bilginin temelini oluşturur. Bilge, mahza iyilik olan Tanrı’yı kendisine örnek almalıdır. Tanrı adil insanları koruyacaktır. Adaletten sapanları da bu dünyada olmasa da öbür dünyada cezasız bırakmaması Tanrısal adaletin gereğidir.⁹

⁶ Aydın, Mehmet S., *Tanrı-Ahlâk İlişkisi*, TDV yayınları, Ankara 1991, s. 104.

⁷ a.g.e., s. 106.

⁸ Sahaikan, Williams S., *Felsefe Tarihi*, (çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul 1995 s. 59.

⁹ Taylan, Necip, *Anahatlarıyla İslâm Felsefesi*, s. 80.

Platon felsefesinde dünyanın gerçek sahibi Tanrı'dır. Tanrı'nın bu dünyayı adalete götüren bir planı vardır. Tanrı'ya inanan insan, erdemli ve adaletli olmak için iyi bir dayanak elde etmiş olur. Tanrıya inanan iyi ve düzene uygun olarak kabul edilen Tanrısal isteğe bağlı kalır. Bu da adaletli olmayı sağlar.¹⁰

Platon'a göre görünür âlemin kaos değil de kozmos olmasının akıllı bir sebebi olup sabit bir örneği vardır. Duyulur âlem güzel olduğuna göre örneği de güzeldir. Duyulur âlemi meydana getiren sebep kâinatın sahibi olan Tanrı'dır. O küllî sebeptir. Kavranabilenlerin doruğunda olup hayat sahibi, akıllı, iyi, güzel, her türlü olgunluğun üstünde, ezeli, ebedi, yok olmaz, değişmez, adalet sahibi ve cömert kabul edilmelidir. Âlemin meydana gelişi O'nun adalet ve cömertliliğinin eseridir. Tanrı'nın, tek olması ve bütün üstün özellikleri taşıyan mutlak varlık olması Platon'un felsefesinde adalet kavramının temellendirilmesi açısından önemlidir.¹¹

Platon'a göre gök cisimleri Tanrısal olduğundan bu cisimler değişmeden oldukları gibi kalırlar. Gölgelerden oluşan duyular âlemi ise değişime tabidir. Gölgeler sadece ters yönde hareket ederler. Ancak hareket edenlerin yaratıcısı kendiliğinden hareket eder. Tanrı evreni döndürüyor ve Tanrılık kudret onu idare ediyor.¹² Adaletsizlik, Tanrısal varlıklar arasında yoktur. Adaletsizlik ölümlü tabiatlar ve şu topraklar üstünde hüküm sürer. Onun için mümkün olduğunca çabuk buradan yukarılara kaçmaya uğraşmalıyız. Bu, elden geldiğince Tanrı'ya benzemekle mümkün olabilir. Tanrı'ya benzemek ise gerçek zekâ keskinliğine sahip olup adaletli ve dindar olmakla mümkün olur. Tanrı son derece adaletlidir. Hiç kimse bu konuda tam olarak ona benzeyemez. Çünkü insan sofos (bilge) olamaz. İnsanların en iyisi ve adaletlisi dahi ancak filozof olabilir.¹³

Tanrı, bütün erdemlerin sonucu olan adaletin biricik ve en üstün kaynağı olduğundan, Platon, ideal devleti kurarken, atalarımıza yol gösteren Tanrıya başvururuz demektedir. Çünkü bütün insanlığa adaletin yolunu gösteren Tanrı'dır.¹⁴

¹⁰ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, s. 67.

¹¹ Olgunlar, Fahrettin, "Eflatun" X, s. 472.

¹² Platon, *Devlet Adamı*, 269/d-e. (Çev. Behice Boran, Mehmet Karasan), Maarif Matbaası, İstanbul 1944.

¹³ Platon, *Teaitetos*, 176/b-d-e.

¹⁴ Platon, *Devlet Adamı*, 427/a.

Platon, Tanrı'yı ahlâkın koruyucusu olarak ele alır. Tanrılar vardır ve Magnesia yasalarında dile gelen sonsuz ahlâk ölçüsünün ve adaletin bekçileridir. Tanrılar vardır ve bizim mutluluğumuzla ilgilidirler. Adaletsiz olanların güzel sözleri ve kurbanlarıyla kandırılmazlar.¹⁵

Platon'da İyi şeyler, tanrısal ve insani olmak üzere iki türdür. İnsanî iyiler, tanrısal iyilere bağlıdır. İnsanî iyiler: Sağlık, güzellik ve bedenî hareketlerdir. Tanrısal iyilerin başında, ise ilki akli başında olmak, ikincisi usla birlikte giden ölçülü bir ruh huyu, üçüncüsü de ikisinin yiğitlikle bir araya gelmesiyle oluşan adalettir. Yasa koyucu insani iyileri tanrısal iyilere benzetmeli, tanrısal olanları da akla kılavuz etmeli ve buna göre ideal devleti kurmalıdır.¹⁶

Platon'un devleti zaten bir eğitim yuvasıdır. Bu eğitimin amacı, insanı duyulur âlemden duyulur üstü bir hayata yükseltmek, bu dünyadaki hayatta tanrısal hayata hazırlamaktır. Burada amaç tamamıyla ahlâkî bir idealdir. Böylece filozofların dini sadece bilim ve erdem olacaktır. Bunlar da filozofları tanrıya benzetmeyi sağlayacaktır. Çünkü ideal devleti adaletli filozoflar yönetecektir.¹⁷

Sokrates'in, ölüm anındaki tavrı, bilge hali, iyi olan ve ölümden hiç çekinmeyen durumu ile ideal insana ilişkin çizdiği tablo ve Sokrates'in son andaki sarsılmazlığı onun ölümsüzlük inancıyla sıkı bağlantısı vardır. Felsefi ruh taşıyan biri, ölümden korkmaz ve onu sevinçle karşılar. Çünkü ruh bedende bir tutukludur. Platon, ruh ve Tanrı ilişkisini, öküz ve sahibine benzetir. Öküz yoldan çıkarsa sahibi ona kızar. Çünkü sahibinin istediği ölçülere uyması onun için adalettir.¹⁸

Sokrates'in ölüm anındaki yiğitliği, filozof olarak görme ve işitmeyle ilgili olmayıp, mantık ve matematikle de ilgili değildir. Çünkü onlar da varsayımdırlar. O halde bu tavrı sadece iyi ideasına dayanır. Bu seviyeye ulaşan filozof idealar âleminin

¹⁵ Platon, *Yasalar*, 626/d. I-XII kitaplar,(Çev. Saffet Babu-Candan Şentuna) Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1994.

¹⁶ a.g.e., 631/d-e.

¹⁷ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980, s. 66.

¹⁸ Russell, a.g.e., I, s. 247.

gerçek dünya olduğunu bilir. Gerçekle iyinin bir olduğunu anlayıp adalet erdemini ruhunda barındırır.¹⁹

İyinin sonucu olan, erdemlerin uyumuyla meydana gelen adalet kavramının idealar ontolojisindeki yerine ve temellendirilmesine böylece geçmiş bulunuyoruz.

¹⁹ a.g.e., s. 248.

II.İDEALAR ONTOLOJİSİNDE ADALET KAVRAMI

A. Kavram Olarak İdealar

Platon, felsefe ve bilimine ideaları temel almaktadır. Çalışmamızın konusu olan adalet kavramının temellendirilebilmesi için ideaların bilinmesi zorunludur. Platon'a göre adaletli bireyi yetiştirmek ve ideal devleti kurmak için filozofun ihtiyaç duyacağı bilgi ideaların bilgisidir. Aynı şekilde filozofun hem kendisi için hem de devleti için adaleti tesis ederken her zaman göz önünde tutması gereken model de idealar ve idealaradaki adalet diye ifade edilen değişmez düzendir. Bu bizi ideaların ne olduğunu bilmeye mecbur kılar. Bu da bizi Platon'un kullandığı dilde idea kavramına hangi anlamları yüklediğini bilmemizi gerektirir.

İdea, görüntü, görünüş, şekil, form, biçim, biçimlendirici, doğa, tip, tür, idea, düşünce, fikir ve tasavvur anlamlarına gelen Yunanca “Eidos” kavramıyla ifade edilmektedir.¹

Platon'a göre idealar kendi başlarına gerçek âlemi oluştururlar. Bu âlemin önemi Sokrates'i uğraştıran ve Platon'da da önemli yeri olan etik anlayışlar ve epistemolojik sorunlara dayanak teşkil etmesidir. Bilginin mümkün olması için değişmez olanı bilmek gerekir. Bu duyularla sağlanamadığından duyuların ötesinde sabit, öncesiz ve sonsuz bir gerçekliğin olmasını zorunlu kılmaktadır. İdealar duyuyüstü hakikat olduğundan epistemenin dayanağı ve tüm felsefesinin temelidir.²

İdea felsefesi Platon metafiziğinin merkezini teşkil eder. İdeaların zaman ve mekân içinde oldukları düşünülemez. Fakat zaman ve mekânla temas halinde bulunurlar. Yaratılmış, zaman ve mekân içinde bulunan ve çürüyen şeylerin ilk ataları ya da modelleri olduklarına göre zamanın başlangıcında mekânla temas halinde bulunmuş olmalıdırlar. İdealar duyularımızla algılanamazlar. Duyumlanabilen şeyler, form ya da idealara benzedikleri gibi, aynı zamanda birbirlerine de benzerler. Çocuklar

¹ Peters, a.g.e., “Eidos” md.

² a.g.e., s.87.

babalarının adlarıyla anıldıkları gibi duyumlanabilen şeyler de formlarının ya da idealarının adını taşırlar. Aristoteles'in dediği gibi onlara göre adlandırılırlar.³

İdealar bizatihi var olan hakiki varlıklardır. Değişmeksizin bâkidirler. Aynı ismi taşıyan maddi şeyler arasında müşterek olan yalnız onlardır. İdea tamamen aklî bir şeydir. Platon ideaları aklın prensipleri olarak görmektedir. O, ideaları zaman ve mekân içindeki varlıklardan ayırmış, ideaların duyumlanabilir şeyler arasında görülmesinin mümkün olmadığını anlatmak için bütün gayretini göstermiştir. Çünkü adaletin ve hakikatin göreceli olduğunu savunan, adalet gücünün işine gelendir diyen sofistlere karşı değişmez bilgisini ve Tanrısal adaletin varlığını ispatlamasına ihtiyacı vardı. Bu hakikat idealar âlemindeydi.⁴

Platon âlemi ikiye ayırır. Birincisine akledilir âlem diğere de duyular âlemi adını verir. Görüntülerin aslı olan âleme idealar âlemi, idealar âleminin yansıması, gölgesine de gölgeler veya duyular âlemi demektir.⁵

Tek objeler ancak genel kavramların var olması ve bu tümel kavramlara katılmaları ile bir varlık kazanırlar. Tikel kavramların oluşturduğu varlık yanında bir de ideaların oluşturduğu bir evren vardır. Bilmek de bu ideaları bilmek demektir. Zaten bilgi hiçbir zaman bireylere değil, her zaman tümellere yöneliktir.⁶

Platon'da idealar, nesnelerin ilk örnekleri olup, onların pay aldığı kavramlar iken, daha sonraları nesnelere sadece ideaların bir gölgesinden ibaret olur. Nous (Tanrı) ilk örneklere bakarak nesnelere yaratmıştır. Yeryüzündeki nesnelere, bu ilk örneklerin sadece kopyaları ve resimleridir. Kopyayı veya gölgeyi mümkün olduğunca ilk örnekleri olan idealara benzetmekle kişinin ruhunda ve devlette adalet tecelli eder.⁷

Platon, bunu "mağara istiaresi" ile şöyle ifade eder: Felsefeden yoksun olanlar (ideaları bilmeyenler) bir mağarada ancak bir yöne bakacak biçimde bağlanmış tutuklulara benzer. Arkalarından ateş yanar. Önlerinde duvar vardır. Kendileriyle duvar

³ Popper, Raimund Karl, *Açık Toplum ve Düşmanları I Platon*, (Çev. Mete Tunçay, İstanbul 1989, s. 28.

⁴ Yörük, Abdülhak Kemal, *Hukuk Felsefesinde Eflatun Doktrini*, İstanbul Hukuk Fakültesi mecmuası, XV, s. 318-337, İstanbul 1949.

⁵ Olguner, a.g.e., X, s. 471.

⁶ Aster, Ernest Von, *İlk ve Orta Çağ Felsefe Tarihi*, (Çev. Prof. Dr. Macit Gökberk), İm Yayınları, İstanbul, s. 154.

⁷ Gökberk, a.g.e., s. 66.

arasında hiçbir nesne yoktur. Gördükleri, arkalarındaki nesnelerin ateş aracılığıyla duvara yansıyan gölgelerinden ibarettir. Kaçınılmaz olarak bu gölgeleri gerçek sanırlar. Onların gördükleri, nesnelerle ilgili kavrama değildir, sadece “doks” (samı)dır. Sonunda tutuklulardan biri kaçarak gün ışığına çıkar. İlk kez gerçek nesnelere görünür ve onların gerçek bilgisine ulaşır. O zamana kadar gölgelerle aldatıldığını anlar. İdeaları görmüş kişi filozof yapılı birisi olduğundan ruhunda taşıdığı adalet ilkesi gereği eski tutukluluk arkadaşlarını kurtarmayı görev bilir. Çünkü hakkı ve adaleti söylemek, ideaları seyreden ve onun bilgisine ulaşan filozofun en öncelikli görevidir.⁸

B. İdealarla Bağlantı Kurma Yolu

Bir şeyi tanımanın üç yolu vardır: Şeyin adını bilebiliriz, şeyin özünün tanımını bilebiliriz ve en sonunda şeyin değişmeyen özünü bilebiliriz.⁹ Duyumlarımızla tek tek nesnelere oluş halinde algılarız. Şeyleri, ilk örnekleri olan ideaların adıyla da adlandırırız. Adlandırmamız şeylerin özüne uygun olursa doğru sanıya varmış oluruz.

Bir şeyi bilmek ve tanımlamak için onu ait olduğu sınıf içine yerleştirmek gerekir. Çünkü parça bütüne bağlı olup, bütün parçaya bağlı değildir. Bütünü tanımadan da parça tanınmaz. Bütünü tanımak için bu sınıfa göre daha hacimli olan uzaysal (astronomik) kozmosu inceleyerek tanımak gerekir. Uzaysal kozmos başka bir ifade ile öncesiz ve sonu olmayan düzene sahip bulunan gökyüzü evreni, idealar evreninin aynasıdır. Işık saçan yıldızlarıyla gök kubbe görülebilen bir evrendir. Görülebilen evrenin arkasında görülmeyen bir evren gizlidir. Bu da iyinin, güzelin, adaletin ve eşyanın gerçek modellerinin bulunduğu idealar evrenidir.¹⁰

Sonsuz adaletin hüküm sürdüğü idealar teorisi Platon düşüncesinin özünü oluşturur.

Platon’un hocası Sokrates, tümeli ahlâksal konularda aramaktaydı. O düşünceyi tanımlar üzerinde yoğunlaştıran ilk kişi olmuştur. Platon, onun bu öğretisini kabul edip daha sonra tümelin duyusal şeylerden ayrı bir düzene ait gerçeklikler içinde bulunması gerektiği düşüncesine götürdü. Bu tanım duyusal şeyin tanımı olmayacaktır.

⁸ Russell, a.g.e., I, s. 236-237.

⁹ Popper, a.g.e., s. 45.

¹⁰ Aster, a.g.e., s. 194.

Çünkü duyusal şeyler sürekli olarak değişmektedir. Platon bu tür şeylere idealar adını verir. Duyusal şeyler ilk dönem diyaloglarında idealardan pay alan şeyler iken daha sonları ideaların gölgesi olduklarını belirtmektedir.¹¹

Platon, Sokrates'in sorduğu sorularla bir şeyin hikmetini veya Aristoteles'in ifadesi ile "özü"nü ortaya çıkarma metodunu; bir şeyin gerçek tabiatını, form ya da ideasını saptamanın metodu haline getirmiştir.¹²

Platon'a göre ideaların bilgisine algı ile değil ruhumuzun faaliyeti olan akıl ile varılır. Çünkü algının bittiği yerde bilgi başlar. Gerçek bilgiyi ruhumuzun faaliyeti ile elde ederiz. Her türlü bilgi zaten ruhumuzda potansiyel olarak mevcut olan idealara ait bilgidir.¹³

İdeanın keşfi bir sanat görüsü, maddi âlemin ötesine nüfuz etmeye kabiliyetli bir adamın sezisidir. İdeaya derin bir murakabe ile dış âlemden soyutlanarak varılır. Seyredilen şeyler bir sezış (hads) ile gözde görüntüsünü meydana getirir. Filozof ideaları, dış âleme gözlerini kapayarak, ruhunu dış tesirlerden sıyırmış ve nefsinin arındırılmış bir halde seyreder. Çünkü kendimize ait olan şeyleri yalnız nefiste bulabiliriz. Adaletsizlikten arındırılmış bir ruh temaşa ettiğini, bu topraklar üzerine düşmeden önce gördüğü şeyleri hatırlar. Bu hatırlanan şeyler duyusal âlemde gördüğümüz her şeyin asılları olan idealardır. İdeaları temaşa eden ruh, mukaddes bir heyecan ile kendisinden geçer ve içinde bulunduğu durumu anlatacak kelime bulamadığını ifade eder. Bu ruh adaletten en çok nasiplenen filozofun ruhudur.¹⁴

C. İdeaların Özellikleri

Platon'a göre bilginin konusu olan idealar manevi, akledilir, sonsuz, şekil birliğine sahip, bozulmaz ve hep kendi kendisinin aynı olan gerçek varlıklardır. Bunlar varlığın birinci basamaklarıdır.¹⁵ İdealar kendiliğinden güzel ve kendiliğinden iyidirler. Aynı zamanda güzelin, iyinin ve adaletin kaynağıdır. Her şeyin değişmez tek varlığı, kaynağı ve ideası vardır. Birçok şey görülür ama kavranamaz. İdealar ise

¹¹ Aristoteles, *Metafizik*, I, A/Z, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1985, s. 115.

¹² Popper, a.g.e., s. 44.

¹³ Taylan, a.g.e., s. 73.

¹⁴ Yörük, a.g.e., s. 318-337.

¹⁵ Olguner, a.g.e., X, s. 471.

kavranır fakat görünmezler.¹⁶ Kavranan dünyanın sınırlarında “iyi” ideası vardır. İnsan onu kolay kolay göremez. Görebilmek için de dünyada iyi ve güzel ne varsa hepsinin ondan geldiğini anlamış olması gerekir. Görülen dünyada da adalet ondan gelir. Onu gören iç ve dış hayatında bilgece davranabilir. Varlığın en ışıklı yönü idealerin zirvesi olan “iyi” yönüdür. Bu ışığı görebilen kişi adaletli, bu ışığın yansıdığı devlet de ideal hale gelir.¹⁷

Platon felsefesinde her şey için en iyi olan bütün idealerin üstünde yer alır. İdealar piramidinde iyi ideası, idealerin tacıdır. Her şey için en iyi olan yani “adalet ideası” bütün varlık ve oluşun en yüksek ilkesidir. Her usta yaptığı şeyi bir ideaya uydurur. Ama ideaları yapan usta yoktur. Adil filozof da yurttaşlarını ve devletini adalet ideasına uydurur.¹⁸

Platon’a göre Tanrı ya öyle istediğinden dolayı ya da başka türlü olamayacağından her şey için bir tek form veya idea yaratmıştır. İdea şeylerin özüdür. Tanrı ikinci bir öz veya idea yapmayacaktır. Çünkü bir ikincisini yapsa ikisini birleştiren bir üçüncüsü çıkacak ve asıl öz bu olacaktır. Tanrı bunu bildiği için tek özün veya tek özlerin yaratıcısı olmak istemiştir. Çünkü Tanrı her şeyin yaratıcısıdır.¹⁹ Platon eserlerinde idealerin ezeli ve ebedi olduğunu belirtirken, bir diğer taraftan da yaratıcı bir Tanrı’dan söz eder. Bu da Tanrı ile idenin aynı mı? Yoksa farklı şeyler mi oldukları tartışmasını doğurmuştur.

Platon’da “iyi” ideası çok önemlidir. Bilim ve adalet iyi ideası gibidirler. Fakat iyinin makamı en üstün olandır. İyi, yücelik ve makam bakımından özü aşar. İyiyi algılamakla hakikat algılanır. Buradan hareketle adalet hakkında değişmez bilgiye ulaşılır.²⁰

Hakikat ideal şeylerin içindedir. Hakikat, bilgi ve erdem, idea ile aynı şeylerdir. Varlığın hikmetine borçlu olduğu ilke ideadır. Bir şeyin hikmeti, onun ideası olduğundan Platon felsefesi ideanın bilimidir. Metodu da diyalektiktir. İdea, düşüncenin, ahlâkın, zevkin kanunları denilen şeydir. Aristoteles’in kategoriler dediği,

¹⁶ Platon, *Devlet*, 427/.

¹⁷ a.g.e., 517.

¹⁸ Gökberk, a.g.e., s. 63.

¹⁹ Platon, a.g.e., 597/a-b-c.

²⁰ Russell, a.g.e., I, s. 237.

eşyanın yukarı kısmına ait olan genel şekillerdir. Tabiat biliminin tipler, türler dediği, mümkün olan en genel şekillerdir. Ne kadar cins ismi varsa o kadar da idea vardır. İdeaların yeri, ideaların özüne uygun bir yerdir. Dolayısıyla zihindir yani idea'nın kendisidir.²¹

D. Platon Felsefesinde “İdea Teorisi”nin Görevleri

Platon'da adalet kavramının temellendirilmesinde ihtiyacımız olan bilgiyi elde ettiğimiz ideaların görevleri şu şekilde sıralanabilir:

1. İdea, önemli bir metodolojik araçtır. Salt bilimsel bilgiyi ve hatta doğrudan doğruya hakkında bilgi sahibi olamayacağımız değişen şeyler dünyasına uygulanacak bilgiyi mümkün kılar. Böylece değişen bir toplumun sorunlarını araştırmak ve bir siyaset bilimi kurmak olanaklı olmaktadır. Bu da adaletli birey ve toplumun kurulmasında en temel referanstır.

2. İdealar son derece ihtiyaç duyulan, çürüme ve değişme teorisine ve özellikle tarihe ipucu vermektedirler. Adaletsizliklerin nedenlerini bu sayede öğrenmekteyiz.

3. İdealar toplumsal alanda, adaletli bir toplumun inşası için yol açmakta, toplumsal değişimi durdurma araçları yapmayı olanaklı kılmaktadırlar. Çünkü bir devletin, form ya da ideasına yakından benzemesi, ideal devleti kurmayı mümkün kılmaktadır.²²

Platon'a göre Tanrı ya da iyi ideası duyulur dünyanın yaratıcısıdır. Duyulur dünya idealara olabildiğince uygun olduğu için adil birey ve devletin ortaya çıkarılması da mümkündür. Tanrı, evreni uyumlu oranlara bölmüştür. Evrenin matematik bir düzeni vardır.²³ İdealar evreni ile duyulur dünya arasındaki aracı konumda bulunan matematik konusuna böylece geçmiş bulunuyoruz.

²¹ Popper, a.g.e., s. 44.

²² a.g.e., s. 45.

²³ Gökberk, a.g.e., s. 66.

III. PLATON FELSEFESİNDE ADALET KAVRAMININ MATEMATİKLE İLİŞKİSİ

Platon, değişmez bilginin bilgisine ulaşmaya çalışmaktadır. Duyu bilgisi(Doksa) oluş halindeki bilgisidir ve bu bilgiyle hayali olan ideal devletin kurulması ve adil ruh taşıyan bireylerin eğitimi mümkün değildir. Bunun için bireyi ideaların bilgisine götürecektir olan matematik bilimine ihtiyaç duyar. Platon'a göre matematik sayılar idealar ile duyulur şeyler arasında bulunan ara varlıklar sınıfını oluştururlar.¹

Platon'a göre matematik oluş içinde olanın değil, kalının bilgisidir. Ama onun objelerinde duyusal bir şey de vardır. Bu da onu idealardan ayırır. Matematiğin objeleri idealarla duyusal cisimler arasında yer alan bir halka gibidir. Bunlar da öncesiz ve sonrasızdırlar, meydana gelmemişler ve yok olmazlar, bunun için akıl bilgisinin konusudurlar. Ama idealar gibi salt, katıksız, maddeden arınmış değerlerdir. Dolayısıyla matematik sanı bilgisi değil, özün bilgisidir. Ama anlığa bağlı olan bir düşünce, salt özün bilgisi olan epistemolojiden bu açıdan ayrılır. Matematik, ideal devletin eğitim sisteminde felsefenin en yüksek bir ön basamağıdır. Matematik, ruhu duyulur olandan uzaklaştırıp ona salt düşünme yeteneğini kazandıran bilimdir. Bu şekilde ruh ideaları arzular ve özler. İdeaların bilgisi kişinin ruhunda ve yönettiği toplumda adaletin gerçekleşmesini sağlar. Çünkü gerçeği öğrenen ruh böyle davranmak zorundadır.²

Pythagorasçılara göre matematik sayılar duyulur şeylerin içerisinde ve onların arkhesi olup şeylerin kendisidir. Platon ise sayıların duyusal şeylerin dışında var oldukları görüşündedir. Ona göre matematik sayılar idealarla duyusal şeyler arasında aracı varlıklardır.³

Platon'a göre en yüksek zekâ akıldır. Salt idealarla ilgilidir. Yöntemi diyalektiktir. Anlayışta matematikte kullanılan bir zekâ türüdür, akıldan aşağıdır. Denetleyemediği varsayımlarda akla başvurur. Örneğin duyulur dünyada doğru çizgiler

¹ Peters, a.g.e., "Mathematika" md. s. 214.

² a.g.e., s. 63.

³ Aristoteles, a.g.e., s.115.

yoktur. Matematik varsayımsal doğrulardan fazlasına sahip olmak istiyorsak, duyulur üst dünyada duyulur üst çizgilerin varlığını kanıtlayan akla ihtiyaç duyarız. Akıl, gökte geometrik önermelerin kanı olarak değil de kesin olduğu, doğru çizgili bir üçgen olduğunu gösterir.⁴ Platon'da erdemli birey ve adaletli toplum için matematik eğitiminin önemi büyüktür.

Platon akılla kavrama ile duyu algısını karşılaştırırken duyuşal şeylerin görme ışığına ihtiyaç duyduğunu söyler. Nesneleri güneş ışığında apaçık, karanlıkta yarım, zifiri karanlıkta hiç göremeyiz. İdealar dünyası ki, bunun en alt basamağını matematik oluşturur, nesnenin güneşle aydınlanması sırasında gördüğümüz dünyadır. Burada göz, "ruh"a, ışık kaynağı olarak güneş adalete veya iyiliğe karşılıktır.⁵

Platon'a göre teorik matematik duyularımızla elde ettiğimizle ilgilmez. Bu bilim "ideal" olanla ilgilenir. Matematikteki ideal şekilleri yok sayarsak geriye ne sayma, ne de ölçme kalır. Bunun için önce manevi (tinsel) gözümüz ile ideal şekillerin bulunduğu evreni görmek sonra da orada gördüklerimizi bireyin ruhuna yansıtarak adaletli devleti kurmada kullanmalıyız.

Aristo'ya göre hocası, son zamanlarda, idealarla sayılar arasında ilişki kurmuştur. Sayılar dizisini ideaların ilk basamağı yapmıştır. Sayılar dizisini idealar evrenini yansıtan ve ilk basamağını oluşturan evren olarak düşünmüştür.⁶

⁴ Russell, a.g.e., s. 236.

⁵ a.g.e., s. 236.

⁶ Aster, a.g.e., s. 196.

İKİNCİ BÖLÜM
PLATON FELSEFESİNDE ADALET KAVRAMININ
PSİKOLOJİK OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ

I. PSİKOLOJİK OLARAK ADALET KAVRAMI

Bu bölümde kavram olarak ruhu, ruhun üç kısmını veya gücünü ve bunlar arasındaki dengeden çıkan adalet erdemini açıkladıktan sonra ruhtaki adaletten doğan ahlâki erdemleri izah etmeye çalışacağız.

A. Ruh

1. Kavram Olarak Ruh

Yunanca “Psyche”, Latince “Anima”, İngilizce “Soul”, Fransızca “âme”, Almandada “Seelè” olarak ifade edilen ruh kavramı Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Ruh kavramı, bir kimsenin tinsel etkinliğinin ve çok çeşitli bilinç hallerinin merkezi, o kişinin benliğini meydana getiren entelektüel, ahlâki ve duygusal yetilerinin tümüdür. Aynı zamanda bedeni harekete geçiren aktif ilke, pasif ve cansız olan beden üzerinde etkide bulunan güç, can ile bir tutulan, tinden ayrı bir yaşam ilkesi gibi anlamlara gelmektedir.¹

2. Platon Felsefesinde Ruh

Platon, ruhu bir organizmanın maddi olmayan bileşeni, bileşik bir varlık olan insandaki basit ve bölünmez töz olarak tanımlamıştır. Platon, üç parçalı ruh görüşüne sahiptir. Her bir parçasının uzantısı olarak devlette bir sınıf bulunur. Platon’a göre ruh maddi bir şey değildir. Çünkü madde, oluş ve bozulmuş kanununa tabidir. Ruh, Tanrısal olduğundan ve bedenin çürümesiyle dağılmadan yaşamını sürdürebildiğinden gayri maddidir. Ruhun maddesiz bir varlık oluşu, ruhun ölümsüzlüğünün de kanıtıdır.²

Bedenin hayat ve hareket ilkesi olan ruh, varlık ve fazilet itibariyle bedenden çok üstündür. Ruh ideaların özelliklerine sahiptir. Dünyaya gelmeden önce idealarla

¹ Cevizci, a.g.e., “Ruh” md.

² Cevizci, a.g.e., “Ruh” md.

yaşamış ve tanışmış ancak daha sonra kaderine uyarak dünyaya gelip bedenle birleşmiştir. Bütün hareketlerimizin sebebi ruhtur.³

Platon'a göre insan ruhu, idealar evreniyle eşya evreni arasında bulunur. Doğuştan bilginin var olması, ruhun önceden bir yaşama sahip olduğuyla yakından ilgidir. Ruhun bilgisi idealara ait bilgidir. Ruh idealar evreninde yaşamış ve onları bizzat seyretmiştir. Ruh, bu dünyadaki eşyayı her gördüğünde idealar âlemini hatırlar. Bu demektir ki ruh daha önce yaşamış ve ölümden sonra yine yaşayacaktır. Ruh ölümsüzdür. Platon'un Pythagorasçılardan edindiği "ruh göçü" inancı, ruhun ölümsüzlüğü için esastır. Platon'a göre beden ruh için bir hapisanedir. Bir gün ruhun bedenden kurtulacağı umulur.⁴ Ruh idealardan geldiği için ruha dayanan konular, yani ruhsal konular bedene dayananlardan önce gerçekleşir. Dolayısıyla her şeye emir veren, her şeyi yöneten ruhtur.⁵

Makro kozmosun "ruh"u olduğu gibi onun bir minyatürü olan insanın(mikro kozmos) da ruhu vardır. Ruh ölmez ve yok olmaz.. Ruh tek parçadır. Çok parçalı varlığın sonsuz olması düşünülemez. Ruhun gerçek özünü bilmek için, onu düşüncenin gözleriyle katıksız, yalın kendi başına seyretmek gerekir.⁶ Ruh, basit bir varlıktır. Basit olan başlayamaz, bitemez, değişemez. O halde özler değişmez. Mesela mutlak güzellik daima aynıdır. Güzel nesnelere sürekli değişir.⁷

Platon'a göre insan ruhu iki âleme yönelebilen bir varlıktır. Bunlardan biri bedene bağlıdır ve bedenle birlikte yok olacaktır. Ruhun asıl önemli yönü ise ölümsüz olandır. Platon, *Phaidon* diyalogunda ruhun bu asıl kısmının basit ve ölümsüz olduğunu ispata çalışır. Ruhun, bedenin bağlarından kurtulduğu nispette faaliyet ve hakikate nüfuzu artar.

Ruhun ideal âleme bakan ölümsüz kısmı kendi âlemine dönmek ister. Fakat ölümlü olan ve dünyaya bakan ruh onun bu isteğine engel olmak ister. Ölümsüz ruhu ölümlü olandan kurtarmak gerekmektedir. Ölüm, ruhu bu bağlardan kurtaran ve gitmek istediği âleme gönderen mutlu bir hadisedir. Ama ölümlü bu gayenin sağlanabilmesi

³ Olguner, a.g.e., X, s. 472.

⁴ Ernest, a.g.e., s. 176.

⁵ Popper, a.g.e., s. 86.

⁶ Platon, a.g.e., 291.

⁷ Russell, a.g.e., s. 253.

için onun bedenle birlikte yaşadığı sürede gerçekleştirdiği fiillerinin adalete uygun olması gerekir. Aksi halde yaptığı adaletsizliklerin kirlerinden kurtulabilmesi için onun birinci bedeninin ölümünden sonra başka bir bedenle ortaya çıkması gerekir. Tam arınıncaya kadar tenasüh devam eder. Arzu ve istekler Tanrısal ruhun gerçek iyiyi ve güzeli görmesine, adalet erdemine sahip olup Tanrısal âleme yükselmesine engel olur.

Platon'a göre insan, dünya nimetlerinin aldatıcılığına kapılmamalı, birer gölge olduğunun farkında olmalıdır. İşte bunu başaran adaletli ruh, Tanrısal âleme, iyilerin, kahramanların ve ilahi varlıkların mutluluk dolu âlemine dönecek, "Hades" denilen cennette sonsuz yaşayacaktır. Platon, *Şölen*, *Phaidon*, *Phaidros* gibi eserlerinde bu kapıyı açacak olan şeyin aşk ve cezbe olduğunu söylerken, *Devlet* diyalogunda ise insanı toplum içinde faziletli kılacak olan bilgi, ölçülülük, adalet gibi faziletlerin önemini, eğitimini ve kurallarını tespitte çalışmaktadır. Bu iki tavır birbirini tamamlamaktadır.⁸

Evrende kötü güçlerin iyilerle savaşması gibi, insanın içinde de kötü güçler ile iyi güçlerin savaşımı vardır. Kötü güçler insanın iyiye ulaşmasını engeller. İnsanın ahlâki görevi mümkün olduğunca adaletli bir hayat sürdürmesidir. Adaletin ne olduğunu anlayan ruh ona çekilecektir. Böylece bilgi, insanı Tanrı gibi olmaya çaba göstermeye iter. Bu durum en yüksek ve eksiksiz ruhî mutluluk ile ödüllendirilir. Ruh idealer âleminden kopup geldiğinden şeylerin idealine yönelmek, ona benzemek isteğini içinden barındırır.⁹

B. Ruhun Bölümleri

Ruh'ta bir tek güdüleme vardır, iyiye, güzele, mükemmele ve mutluluğa olan eğilim. Bu bazen yanılabilir. İyi ve güzeli somut şeylerde arayabilir. O zaman tutkularına köle olur. Ölümlü eşya evreninde yeniden doğumu sürekli tekrar eder. Böylece bedene bağımlı kalır.¹⁰

Platon, *Devlet* adlı diyalogunda ideal devletini anlatır. Bunu *Yasalar* ve *Devlet Adamı* adlı eserlerinde de geliştirir. Hatırlanacağı üzere devletin minyatürü insandır.

⁸ Olguner, a.g.e., X., s. 475.

⁹ Sahaikan, *Felsefe Tarihi*, s. 60.

¹⁰ Aster, a.g.e., s. 178.

Devlet, insanın büyük harflerle yazılması veya açıklanmasıdır. İdeal devlet birey ve sınıfların adalet erdemine uygun kurgulanmasından doğar. Devletteki üç sınıfın karşılığı insan ruhunda da var olduğundan insan ruhu da üç kısımdan oluşur.

Platon'a göre devlet, doğası gereği tek olmalıdır. Devletin karşılığı olan insan ruhunun çok yanlılığını vurgular. Bireyin ruhunu ve devletin üç sınıfını şöyle karşılaştırır: Devlette yöneticiler, savaşçılar ve işçiler sınıfı bulunmaktadır. Platon, Buna paralel olarak bireyin ruhunu da, akıl, öfke ve şehvet diye üç kısma ayırarak bu bölümlerin birbirleriyle çatıştığını ifade eder. Ayrıca insanın görünüşte tek olmakla beraber gerçekte çok olduğunu, ideal devletin de görünüşte çok olmakla birlikte gerçekte tek olduğunu söylemektedir.

Platon'a göre ideal devlet sınıflardan oluşan adaletli bir bütün olduğu gibi insanın ruhu da kısımlarının ahengi veya adaleti ile yetkinlik kazanır. Çünkü istikrarlı bir bütün, kolektif çalışmayla mümkün olur. Platon'un *Kanunlar* adlı eserinden de anlaşıldığı gibi, her sanatçı parçayı bütün için yapar, bütünü parça için değil.

İnsan, daha doğrusu insan ruhu devlete benzetildiği için, devletin hastalığı, birliğinin çözülmesidir. Bu durum insan ruhunun hastalığı için de söz konusudur. Çünkü devletin hastalığı yönetici sınıfın doğasının yani ruh dengesinin bozulmasının doğrudan bir sonucudur. İnsan ruhundaki soysuzlaşmanın etkisi kendini devlette göstermektedir.¹¹

Platon'a göre insanda iyi ve kötü olmak üzere iki yan bulunmaktadır. İyi yan kötü yana üstün olursa insan kendisinin hâkimi olur. Kötü yan iyi yanı yönlendirirse, insan kendisine köle olur. İnsandaki ahengi koruyan ve iyi yanın kötü yanı kontrol altına aldığı uyuşmaya adalet denir.¹²

Platon'a göre ruh, idealar dünyasındaydı. Buradan yeryüzüne inmiştir. Ruhun iyiliği ve kötülüğü kendi içindedir. Ruhun üç kısma ayrıldığını yukarıda açıklamıştık. Şimdi de bu kısımların fonksiyonlarını ve uzantılarını açıklamaya çalışalım. Ruhun idealara yönelmiş olan güdücü yanı, akıllı kısımdır. Bunun yanında akla uyararak soylu eylemlerde bulunan öfke kısmı ile akla karşı gelerek maddi ve duysal isteklere, iştaha götüren şehvet kısmı bulunmaktadır.

¹¹ Popper, a.g.e., s. 87.

¹² Platon, *Devlet*, 431/a-b-d

Burada insana düşen ödev, ruhun ana yurduna dönmesi için gereğini yapmasıdır. Bu da ideaları bilmekle olabilir. Yeryüzü dünyasının idealar dünyasının gölgesi olduğu unutulmamalıdır. İdealar dünyasında iyi her şeyin üstünde parlar. Eros güzele yönelir, ilgisi güzelerdir. Eros doğru yönetilirse insanda felsefi bir heyecan uyandırır. Bu heyecan da bize güzel ideasını hatırlatır, anımsama yoluyla ideaları görmeye vardırır.

İdeaları iyi hatırlayabilen kimselerde Eros gerçek özünü açığa vurur. Bu seçkin insanlar bu yeryüzündeki güzelliği görünce sonsuz hayrete düşerler; bilgilerinin eksikliğini anlayarak bundan kurtulmayı özlerler. Bu özlem bilmeye götüren içten bir itittir. Felsefi itilimdir. Bu kimseler ölümsüzlük çabası olan Eros'u dünyaya çocuk getirmek olarak anlamazlar. Bunlara göre Eros, ideaları görerek erdemli işler yapmak, böylece yeryüzünde sürekli bir ad, sonsuz bir şeref bırakmaya çalışmaktır.¹³

Platon'a göre işte böyle insanlar adaletli insanlardır. Adalet, aklın olup bitenleri yönetmesi, öfkenin ise onu dinlemesidir. Eğitim bu iki ruhu kaynaştırır. Akıl, hayvanî ruhun istek ve arzularının dal budak salıp güçlenmesine, işini görecekt yerde aklı emrine almasına izin vermez, ona kumandanlık eder. Çünkü şunu bilir; istekler başa geçerse bütün hayatı altüst eder. Dertlerde de zevklerde de insanı dizginleyecek olan akıldır. İnsanı bilge kılacak ve onu ölçülü yapacak olan da akıldır. Adalet, yöneten ve yönetilenin konumlarını bilip ona uygun davranmalarıyla ortaya çıkar. Ruhun diğer iki kısmı kumandayı akla verirlerse adaletli olunur.¹⁴

Ruhun bu üçlü kısımlarında en yücesi olan akıl, kafada yerleşen Tanrısal olan kısımdır ki evren ruhuna benzetilebilir. Erdemi cesaret olan kısım kalpte bulunan, saldırgan ve dirilik gösteren yandır. Şehavi bölüm, karaciğerde yerleşen hayvansal kısımdır. Hayvansal ve bitkisel dünyalarda akıllı ruh bulunmaz. Akıllı ruh sadece insanda bulunur ve ölümsüzlüğe ulaşan ruh ta budur.¹⁵

Platon felsefesinde makro kozmosun minyatürü olan insan için, her şey belli bir maksatla akıl yönetimi için düzenlenmiştir. Ruh bedenle çevrilmiş bir zekâdır. Aklın merkezi olan kafa yuvarlaktır; çünkü daire en mükemmel şekil olup en mükemmel şey

¹³ Gökber, a.g.e., s. 59.

¹⁴ Platon, a.g.e., 442/c-d.

¹⁵ Sahaikan, a.g.e., s. 62.

olan kafaya en layık olan şekildir. Organizmayı yönetmek için vücudun en yükseğine konulmuştur. Vücut yürümek için ayaklara ve hizmet görsünler diye ellere ihtiyaç duyar. Yüksek tutkuların merkezi olan göğüs, bu tutkular aklın emrine yakın olsunlar diye kafanın aşağısına konulmuş ancak onunla karışmaması için boyunla ayrılmıştır. Kaba arzular, diyaframla yüksek tutkuların ayrılmış olarak karında bulunur. Bu arzuları aklın ve yüksek tutkuların emrine vermek için, düşüncelerimizin hayalini bir ayna gibi yansıtmaya yarayan düz ve parlak karaciğeri koymuştur. Bu, acı ve tatlı iki maddeden meydana gelmiştir. Birisiyle düzensiz eğilimleri kontrol eder, isteklerimiz akla uygun olduğu vakit ötekini salgılar. Bazen de gapten haber verme özelliğini kazanır. Kendi üzerine kıvrılmış bağırsaklar da, besinlerin hızlı atılmasını önleyerek sürekli yemek arzusunu yani hayvani ruhu frenler.

Platon'da insan vücudu ruhun ahlâkla iyileşmesi için konulmuş, düzenlenmiş ıslah ve terbiye evidir. İnsan ruhu ölümsüz ve ölümlü elemanlar içerir. Zekâ veya akıl ölmez unsurlar olarak bedenle ilişkilerinde aklın yönetimiyle başta adalet olan erdemleri ortaya çıkarır.¹⁶

Platon, bunu istediği biçime girebilen çok başlı canavar istiaresiyle şöyle açıklamaktadır: İsteddiği biçime girebilen çok başlı canavar olsun, bir de aslan olsun, bir de insan olsun. Hepsi bir tek biçime girsin, o da bir insan biçimi olsun. Dışardan bir tek varlık gibi görünsün. Burada çok başlı canavar hayvani ruha karşılıktır. Bunun isteklerine uygun hareket etmek, adaletsizliği övmek, arzularımıza yenik düşmek, canavarı ve aslanı iyice besleyip kuvvetlendirerek insanı onun emrine vermek demektir. Üçü birlikte ahenk içinde yaşayacaklarına çatışırlar. Burada aslan ruhun öfke kısmına karşılıktır. Öfkesine yenilip dik kafalı davranan kimse, insanı aslanın emrine verir ki bu da akılsızca ve bilgisizce davranarak adaletsizliklere sebep olur. Öfke insanın yaratılıştan taşıdığı kavgacı ve başa çıkılmaz bir dürtüdür. Akıl dışı bir güç ile her şeyi alt üst eder.¹⁷

Adaletli olmak kârlı olmaktır dersek, içimizdeki insanı bütün insanın mümkün olduğu kadar dizginlenmesini istiyoruz demektir. Tıpkı çiftçinin ehlî hayvanları besleyip vahşi hayvanların çoğalmasına engel olduğu gibi, o, çok kafalı canavara yem

¹⁶ Weber, a.g.e., s. 63.

¹⁷ Platon, *Yasalar*, 863/b.

verecek. Onu bir öğrenci gibi yetiştirirken aslanı kendisine yardımcı alacaktır. Hepsinin hem kendi aralarında hem de kendisiyle iyi geçinmesini sağlayacaktır.¹⁸

Adaletli olan kişi, içindeki hayvanlığı insanlık, daha doğrusu Tanrılık ruhunun emrine vermelidir. Adaletli olmayan ise, uysal yanını azgın yanının emrine verir. Çünkü her insanın sahip olduğu yan, daha iyi ve daha üstün olduklarından efendi durumunda olanlar ve ona itaat etmesi gerekenler olmak üzere iki türdür. Öyleyse içimizdeki efendi yanı her zaman köle olana tercih etmeliyiz. Böylece efendilerimiz olan Tanrılardan ve onları izleyen varlıklardan sonra en çok ruhumuza değer vermeliyiz.¹⁹

Platon'a göre Tanrısal yanını aşağılık yanına kul köle eden adam mutlu olamaz. Oburluk, süs düşkünlüğü ve tembellik içimizdeki canavarı besler ve büyütür. Dik kafalılık, hırçınlık, içimizdeki aslanın ölçüyü bozmasına sebep olur. Dalkavukluk, alçaklık, içimizdeki aslanın öteki hayvanlara köle olmasına sebep olur. Böyle birisi her türlü erdemden yoksun ve adaletsiz biri olur.²⁰

Tanrısal ruh, doğruya ve en iyiye yönelmesiyle duyulur dünyanın zevklerinden kopar ve bir iç denge, bir birlik yani mutluluk durumuna varır. Bu yüzden önünde mutluluğun ve bilgeliğin yolu açılır. Böyle bir ruh kendinde ve çevresinde erdemi egemen kılar. Erdem, iyi idesi çevresinde birikmiş ve adalet idesi tarafından buyrulmuş aşkın normların karşılığında başka bir şey değildir.²¹

Erdemli kişi bir müzisyen gibi ruha tam bir denge durumu kazandırır. Arabacı olan akıl, öfkeye benzetilen beyaz atının dizginini kısacak ve ondan hayvani ruhun istekleri olan kara atına karşı yardımcı olarak yararlanacaktır. Bu durum güç bir uyumdur, sürekli bir gerilimi gerektirmektedir. İşte bu uyum ve denge durumundan adaletli birey ve toplum çıkar.²²

Platon'un adaletli filozofunun ruhu; yiyip içmenin zevklerini, zarif kıyafetleri ve süsleri önemsemez. Bunları hor görür. Eylemlerinde mümkün olduğunca bedenden ayrılıp ruhi zevklere yani en iyiye yönelir. İnsanların çoğu ise filozofun bu durumuna

¹⁸ Platon, *Devlet.*, 589/a.

¹⁹ Platon, *Yasalar*, 726/a.

²⁰ Platon, *Devlet*, 590/a-b.

²¹ Grêgoire, François, *Büyük Ahlâk Doktrinleri*, (çev. Cemal Süreyya), Varlık Yay. s. 45, İstanbul 1971.

²² a.g.e., s. 46.

gülerler.²³ Akıllı ruh (filozofun ruhu) kendinden güzel, kendinden iyi diye bir şeyin var olduğunu bilir. Adil olan kimse veya en çok kim kendinde adaleti var ederse bunların ne olduğunu en çok o kavrar.²⁴

Bir şeyin aslını bilmek için nesnenin kendisine ruhun kendisiyle bakması gerekir. O halde gerçek bilgiye ancak ölümden sonra ulaşabiliriz. Onun için yaşadığımız süre içinde ruhumuzu doğruluk ve adaletle bu duruma hazırlamalıyız. Tanrı bağımızı çözüp ruh bedenden ayrılınca insan sağlığında o kadar elde etmek istediği şeyi olan bilgeliği, ölümden sonra bulacağına inanır. Ruh vücutla beraberken, tabiat vücuda köleliği ve boyun eğmeği, ruha efendiliği ve komutanlığı vermiştir. Adalet ruhun tanrılık olan kısmının buyurması, köle olan kısmın boyun eğmesini gerekli kılar.²⁵

Platon felsefesinde ruhun güçleri arasındaki ahenk veya dengeden adalet kavramı ortaya çıkar. Adaletli kişinin düşünce ve davranışlarından veya adil kişinin hem kendisine hem de başkasıyla ilişkilerindeki doğruluk ve iyilikten ahlâki erdemler ortaya çıkar. Şimdi Platon'un ahlâkındaki adalet kavramına geçelim.

²³ Paksut, Fatma, *Platon ve Platon Sonrası*, Phaidon, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 117.

²⁴ a.g.e., s. 118.

²⁵ a.g.e., s. 123.

II. PLATON AHLÂKINDA ADALET KAVRAMI

A. Kavram Olarak Ahlâk

Ahlâk deyince dile getirilmek istenen, kişinin yapması beklenen davranışlardır. İyi veya kötü sayılan davranışlar karşısındaki tutumdur. Bu, insanın yapısal imkânlarının bilgisinden türetilmiş bir düşüncedir.¹ İyi ve kötünün karşıtlığı daha çocukluğumuzdan itibaren, yapılanı ve yapılmaması gerekeni belirleyen ilkelerin baskısıyla bizi dıştan etkisi altına almaya başlar. Ayrıca bizde görev, sorumluluk, pişmanlık gibi duyguların oluşmasını sağlar.

Bunca genel nitelik taşıyan bu kavram, en ufak düşünce çabasında sayısız güçlükler doğurmaktadır. Ahlâkî olay, açık yürekli bir düşünürü kaçınılmaz bir şekilde çok değişik görünümleri olan bir ahlâk sorununa götürmektedir.²

Burada etik görecelik (rölativizm) ile etik evrenselcilik (üniversalizm) karşımıza çıkmaktadır. Felsefe tarihine bakıldığında, etikle ilgilenen filozofların başlangıçta karşılaştıkları bir durumdur. Bu durumla daha ilkçağda karşılaşmaktayız. Sofistler “her şeyin ölçüsü insandır” şiarı altında, her konuda insanı ölçüt kılan (homo mensure) bir felsefe tarzı geliştirirken, yani felsefî ilgiyi doğadan insana çekerlerken, aynı zamanda etik tarihinde, etik göreceliğin (rölativizm) de ilk temsilcileri oluyorlardı. Sofistler için iyi veya kötü, insan kaynaklı olup, insana göre değişen şeylerdir. Burada herkes için genel geçer iyi veya kötü yoktur. Yarar ve hazlar insana göredir. Birinin yararına olan diğerrinin zararına olabilir. Protagoras, “üşüyen için rüzgâr soğuk, üşümeyen için değildir.”demektedir. Böylece neyin değerli neyin değersiz olduğu da, insana göre değişebilmektedir. Bu tanım ile evrensel değerlerden söz edilemeyeceğini yani kendiliğinden iyi veya güzelin olamayacağını belirtmektedirler. Bu görüşleriyle

¹ Kuçuradi, İoanna, *Özgürlük Ahlâk Kültür Kavramları*, (Uludağ Konuşmaları), T.T.K. s. 20–30, Ankara 1982.

² Grêgoire, a.g.e., s. 10-11.

onlar etik tarihinde değer göreceliği (rölativizmi) olarak bilinen bir anlayışın da ilk temsilcileri olmuşlardır.³

Etik göreceliği ve buna bağlı olarak değer göreceliğini temsil eden sofistlerin karşısında, insanın ahlâksal yaşamını everensel ilkelere göre düzenleyen bir evrensel ahlâk geliştirmek konusundaki çabalarıyla, Sokrates ve Platon'un felsefe tarihinde etik evrenselliğin (üniversalizm) temsilcileri olduğu görülür. Sokrates ahlâksal yaşamda “tümel doğrular” olduğunu, bunların akılda ya da ruhta zaten mevcut olanı uyarma, hatırlatma yoluyla açığa çıkabileceği ya da doğurtulabileceğini iddia eder. Ona göre “iyi”nin, “doğru”nun, “erdem”in, “cesaretin”, “adaletin”, vd. birer “öz”ü vardır. Bu özün her an ve durumda bilincinde değilidir. O örtük olarak bilincimizin ve belleğimizin derinliklerine saklanmış gibidir. Fakat rasyonel irdeleme, doğruyu ortaya çıkarma amaçlı konuşma (diyalektik) yoluyla tıpkı bir ebenin bir çocuğu doğurtması gibi bu özler, tümel tanımlarıyla ortaya çıkabilir ve insanın ahlâksal yaşamı bu tümel tanımla da ifade edilen tümel doğrulara göre düzenlenebilir. Dolayısıyla Sokrates, herkesin “iyi”den, “erdem”den vd. söz ettiğini fakat herkesin bunların toplumca benimsenmiş töre, görenek ve alışkanlıklara göre yapıla gelen fakat hiçbir genel geçerlik taşımayan tanımlarıyla yetindiklerini söyler. Yapılması gereken, ahlâksal yaşama yön veren temel kavramların tek, herkesçe kabul edilebilir, bu anlamda evrensel olan tanımlarını ortaya koymak olmalıdır. Ahlâksal yaşam için genel geçer olacak tanımlar için ölçüt, doğru bilgidir. Çünkü doğru eylem doğru bilgiden çıkar. Bilgi yönünden “doğru” olan ahlâk yönünden de “iyi”dir. Daha sonra Platon “her şeyin ölçüsü Tanrı'dır diyerek “iyi”yi ideal bir alana taşıyacak ve onu ideal olarak mutlaklaştıracaktır.⁴

B. Platon'un Ahlâk Felsefesindeki Adalet Kavramı

Platon, hocası Sokrates'ten aldığı tümel iyi kavramını mutlaklaştırmıştı. “İyi” böylece kendisinden pay alınan, eylem sırasında kendisine yönelinen, insanüstü bir konuma da yükseltilmiş olur. Bu en iyi, “Tanrı iyidir” önermesinde ifadesini bulur ve

³ Özlem, Doğan, *Etik Ahlâk Felsefesi*, s. 19–20, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004.

⁴ Özlem, a.g.e., s. 20-21.

daha sonra Hıristiyanlık ve İslâm gibi tek Tanrılı dinlerin geliştirdikleri hemen tüm ahlâk öğretilerine de kaynaklık eder.⁵

Platon'a göre insanın ilk ve nihai amacı en yüksek mutluluğa ulaşmaktır. Ancak bu duyulur dünyada mümkün değildir. Ruh, oluş dünyasından gerçek âleme varmasıyla buna kavuşabilir. En yüce mutluluk, ulaşılması gereken bir ideal olarak metafizik ve eskatolojik alana böylece taşınmış bulunmaktadır. En yüce mutluluk "akıl dünyası"nda gerçekleştiğinden bu en üst prensiplerin yanında dünya çıkarlarının bir gaye olarak yeri yoktur. Bu nedenle bu en üst gaye olan mutluluğun dünyada karşılığı aşağı mutluluk olup son gaye değildir. Bunlar benzer sevinçler ve mutluluklardır.

En yüce mutluluk tam olma niteliği ile öteki hayatta gerçekleşecek olması sebebiyle mutluluk terimi teolojik ve eskatolojik bir anlama da büründürülmüş olmaktadır. Ayrıca mutlak iyi terimi, bizatihi iyi olan, iyilik ve kemalinin sınırı olmayan varlık yani Tanrı için de kullanılmaktadır. Böylece en yüce gaye ve en yüksek iyi olan mutluluğun Tanrı ile irtibatı kolayca kurulmuş olmaktadır.⁶

Platon'un ahlâkındaki bu ilkeler, en güzel şekilde *Sokrates'in Savunması* adlı eserinde açıklanmaktadır. Sokrates, yerleşik Tanrılara karşı çıkmak ve gençliğin ahlâkını bozmakla suçlanıp tutuklanmıştır. Atina demokrasisi tarafından sorgulanmaktadır. Ölüm cezasıyla karşı karşıyadır. Ölüm cezasından önce Sokrates'e şöyle bir teklif sunulur: Felsefeyi bırak serbest ol. Bu teklife karşılık Sokrates şu karşılığı verir: Atinalılar! Size saygı ve sevgim vardır ama ben size değil daha çok Tanrı'ya boyun eğirim. Son soluğuma değin elimden geldiğince felsefe ile uğraşmaktan, sizleri buna yöneltmekten felsefeyi öğretmekten geri durmayacağım. İnsanları erdemli olmaya çağırmak Tanrı'nın buyruğudur. Erdem, zenginlikle, parayla, pulla elde edilemez. Ama her türlü iyilik erdemden gelir. Onun için canın, tinin eğitimine, yetkinliğine önem vermek gerekir ki adaletli bir yapı kazansın.⁷

⁵ a.g.e., s. 22.

⁶ Bircan, Hasan Hüseyin, *İslâm Felsefesinde Mutluluk*, (M.Ü.S.B.E Doktora Tezi), İstanbul 2001, s.182.

⁷ Platon, *Sokrates'in Savunması*, (çev. Teoman Aktürel), . 29/d-a, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.

Sokrates ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra da şöyle der: “Bir değil bin kez ölmem gerekse bile yolumu hiç değiştirmeyeceğim”⁸, “Benim ödevim cezaevi veya ölüm korkusuyla sizin haksız, adaletsiz kararlarınıza boyun eğmek, sizden yana çıkmak değil, yasayla, adaletle tehlikeyi sonuna değin göze almaktır.”⁹, “Tek önem verdiğim şeyin haksızlık etmemek, günah işlemek olduğunu yalnız sözlerimle değil davranışlarımla da gösterdim. Aşağılıklara katlanarak yaşamaktansa, kendimi savunduğum gibi savunarak ölmeyi daha çok severim.”¹⁰, “Şunu kafanıza iyice sokunuz ki, adaletli bir insana yaşamı süresinde de öldükten sonra da hiçbir kötülük gelmez; Tanrılar onu korur. Çünkü bilge olan yalnız Tanrı’dır. Her varlık özüne uygun davranmalıdır. Tanrı yalan söylemez ve yalancıları sevmez. Çünkü yalan Tanrı’nın özüne uymaz. Özüne uygun davranan adaletli insanlar Tanrı tarafından ödüllendirilecektir.”¹¹

Platon’un ahlâk felsefesinde ölüm, ruhla bedenın ayrılmasıdır. Gerçek-görünüş, idealar-duyulur nesnelere, akıl-duyu algılaması, beden-ruh gibi çiftler birbirine bağımlıdırlar. Her çifttin birinci ögesi ikinciye gerçeklik ve iyilik bakımından üstündür. Üstün olanın diğerini yönetmesi adalet erdemini meydana getirir.¹²

Platon’a göre filozof, erdemli olduğundan gündelik beğenilerin kölesi olmaz. Yiyip-içmeye aldırış etmeyecek, gerekli ölçüde yiyip içecektir. Süslere düşkün olmayacaktır. Filozofun alışverişi ruhlardır. Bedenden kaçıp tıne dönmelidir. Filozof, ruhu bedenden kurtarmaya çalışır. Halk ise hiçbir beğeni duygusu ve beden beğenilerinden hiçbir payı olmayan kişi için, yaşamın yaşamaya değer yanına sahip olmadığını söyler.¹³

Platon’a göre gelip geçici zevkler gerçek zevkler değildirler. Acının gitmesi zevk, zevkin gitmesi acıdır. Acının yanında zevk olur. Birçok acı ve zevki önceden olacağını beklerken duyarız.

⁸ a.g.e., . 30/a-b-c.

⁹ a.g.e., . 32/c.

¹⁰ a.g.e., . 38/e.

¹¹ a.g.e., . 23/a-b.

¹² Russell, a.g.e., s. 247.

¹³ a.g.e., s. 248.

Platon zevk ve acıyı tabiattaki bir yüksek, bir alçak bir de orta tepeye benzetir. İnsan alçaktan ortaya geçerken eski halini düşünerek yükseliyormuş hissine varır. Çünkü daha yükseğini görmemiştir. Yüksekliği bilmeyen daha başka türlü düşünemez. Ortadan aşağı inen de haklı olarak yüksekte düşüyorum sanır. İnsanın bu tür aldanmaları, yüksek, alçağın ve ortanın ne olduğunu bilmemesinden kaynaklanıyor. Bu, gerçeği bilmeyenlerin zevk ve acı hakkındaki yanlış düşünceleridir. Çünkü açlık, susuzluk vb. bedenimizin istek ve ihtiyaçlarıdır. Bilgisizlik ve akılsızlık da ruhumuzdaki eksikliklerdir.¹⁴ Ruh bir göz gibidir. Doğruluk ve aydınlığın parladığı nesneye yönelince onları kavrar ve anlar. O anda zekâyla ışıklanmıştır. Bilinene doğruluk vasfını veren, bilene de bilme gücünü veren şeydir ki bu bilimin nedeni olan iyilik ideasıdır.¹⁵ İyi, en yüksek bilimin konusudur. Adalet ve bunun gibi diğer değerler insanı iyiye götürürlerse yararlı olabilirler. İyiye varmadıkça varacağımız her şey boşunadır.¹⁶

Platon'a göre iyi dediğimiz şey, halk için zevkte, filozof içinse düşüncededir. İyi, güneşi doğurmuş ve kendine eş yapmıştır. Görünen dünyada göz ve görünen nesnelere arasında güneş neyse, kavranan dünyada da iyi, düşünce ve düşünülen şeyler için odur. Ruh bakışlarını gerçeğin ve varlığın aydınlattığı bir nesneye çevirdiği zaman onu tam anlayışla bilir ve kavrar. Ama doğan, ölen, geçici şeylere çevirdi mi, yarım yamalak, bulanık görür, aklını işletemez.¹⁷ Nesnelere gerçekliğini, kafaya da bilme gücünü veren iyi ideasıdır. Gerçeğin ve bilimin kaynağı odur. Ama iyi ideası onlardan ayrı, onların çok üstündedir. İyi, bilim ve gerçeğe yakındır ama onların kendisi değildir, onların çok üstündedir. Bilinen şeyler, bilinme özelliğini iyiden alırlar. İç ve dış varlıklarını da ona borçludurlar. İyi idealinin en tepe noktasında bulunup varlıktan çok daha parlak ve güçlü bir şeydir."¹⁸

¹⁴ Platon, *Devlet*, 586/a-b.

¹⁵ Russell, a.g.e., s. 236.

¹⁶ Platon, *Devlet*, 505/b.

¹⁷ a.g.e., . 508/c-d.

¹⁸ a.g.e., . 509/a-b.

Platon'da ruh ya da beden in erdemi talihin verdiđi bir Őey deđildir. Onların payına dūŐen adalet dūzenin sonucudur. Bir Őeyin iyi olmasını sađlayan dūzen, o Őeyin özünde bulunan özel bir dūzendir. Dūzenli olan adaletlidir. Adaletli ruh ise iyidir.¹⁹

Platon'a gōre elde edilmesine çaba gōsterilecek Şey, "asıl iyi"nin bilgisiyle donanarak erdemli ve mutlu olmaktır. Çünkü adaletin ne olduğunu Öğrenen adaletli olur ve adil davranır. Adaletli olanı yapmak isteyen adam, adaletli olmayanı yapmaz.²⁰ Adaletli olmayanı yapmak kōtülüklerin en büyüğüdür. Platon, "Őeim sōz konusu olursa, kōtülük yapmaktansa kōtülük görmeyi Őeerim" der.²¹

Yapılan işler yapılanın yararına ise, büyük bir güçtür, değilse kōtüdür. Birini ölüme, sürgüne göndermek, malını elinden almak doğru olduğu zaman iyi, olmadığu zaman kōtüdür.²² Platon'a gōre mutluluk, kişinin adaletli ve bilgili olma durumuyla ilgilidir. Kadın ve erkek iyiseler mutludurlar. Adaletten ayrılan, kōtu olan mutlu değildir. Adaletli olmayan ve adaletli işler yapmayan bir kimse mutsuzdur. Cezasını çekerse mutsuzluğu azalır.²³ Platon ahlākında cezanın amacı yapılan kōtülüđün öcünü almak değildir. Kōtülüđün giderilmesini sağlamaktır. Çünkü adil insanı akıl yönetir, beden ise yönetilir. Suç, bu adalet dengesini ihlal etmek demektir. Çünkü kendini yenmek zaferlerin en büyüğu ve güzelidir. Kendi kendine yenilmek ise bozgunların en irkinini ve kōtüsüdür. Bu, insanın içinde bir savaş olduğunu gōsterir.²⁴

Platon'a gōre mutluluk fenalığa dūŐmemektir. Ceza insanı kōtülükten korur. Hekimin katına çıkar gibi, kōtülük hastalığının yerleŐmemesi için yargıç katına çıkılmalı. Herkes yaptığu iŐte parlar ve bütün gününü o iŐte harcar.²⁵

Dūzenli bir beden ve ruh iyidir. Bedene düzgünlüğu sağlık verir. Ruhun düzgünlüğüne "yasalara uygunluk" adı verilir. İnsanı yasalara uygun ve dūzenli kılan bunlardır. Biz böylece ölçülü ve doğru oluruz. Çünkü ruhlar yargılanırken iŐledikleri bütün iyilik ve kōtülüklerin izlerini üzerlerinde taşırlar, ona gōre de karŐılık alırlar.

¹⁹ Platon, *Gorgias*, 506/e.

²⁰ a.g.e., . 460/c.

²¹ a.g.e., . 466/e.

²² a.g.e., . 470/a-b.

²³ a.g.e., . 470/e.

²⁴ Platon, *Yasalar*, . 626/b

²⁵ Platon, *Gorgias*, 480/a, 489/b.

Cezadan doğru yola gelenlerin günahı geçicidir. Öteki dünyada ızdırap çekerek iyileşirler.²⁶ Ruhu hasta olanın kurtulması iyilik değildir. Doğru adam alın yazısından kurtulamaz, yaşamanın delisi olamaz. Bu işi Tanrıya bırakır, yaşadığınca en iyi nasıl yaşayacağını düşünür.²⁷ İyi insan iyi insanın dostudur. Kötü insan iyi insanla da kötü insanla da dost olamaz. Çünkü kötü insan kötülük yapar. Buna karşılık iyi iynin dostudur. İyilik, iyilik olarak kendine yeter ve kimseye ihtiyaç duymaz. Dost güzel olandır. İyi güzeldir.²⁸ Sevdiği bir şeye ulaşmak için dost olan dost değildir. Sevilen iynin kendisi olmalıdır. Kim nasılsa ona ihtiyaç duyar. İhtiyaç duyduğu şeyin dostudur. İyi herkese uygun, kötüye ise herkese düşmandır.²⁹

Platon ahlâkında, her çeşit erdem ve ahlâk üstünlüğü bilgeliğe dayanmaktadır. Burada bilginin konusu iynin ve kötünün bilgisidir. Göz baştan baş da ruhtan ayrı değildir. Bütün kötü olursa parçanın iyi olması düşünülemez. Bedene ve bütünüyle insana tüm kötülükler ruhtan gelir. Baştan gözlere sızdıkları gibi ruhtan tüm bedene sızarlar. Baş ve tüm bedenin sağlığı isteniyorsa ruhun tedavi edilmesi gerekir. Bu da ruhta bilgelik yaratıp gelişmesini sağlamakla olur. Bilge ruhtan sonra baş ve bedeni sağlıklı kılmak kolaydır.³⁰ Hekimde bilgelik, ilaçların ne zaman yararlı olup, ne zaman olmadıklarını bilmesidir. Apollon'a sunulan Dephoi tapınağının üstüne şunlar kazdırılmıştı: “Bilgelik kendini bilmektir”, “Kendini tanı”, ve “Bilge ol”, “Aşırılıktan kaçın”. Bilgelik neyi bilip neyi bilmediğini bilmektir. Bilgelerin yönetimi altındakilerin hepsi hayatlarını yanlış yapmadan geçirirler. Her işi, o işi bilene bırakıp, onların yapmasını isterler. Böylece bilge ruh astlarına yani öfke ve şehvet kısımlarına yalnız yapmaları gereken işleri emreder. İnsanda adaleti sağlar. Böylece adil kişinin rejimi altında bir evin iyi çekilip çevrilmesi, bir devletin adaletli yönetilmesi beklenir. Başında bir bilge bulunan her iş iyi yönetilir, başarıya ulaşır. Bu başarı mutluluğu sağlar.³¹

Bilgelik üstümüze hâkim olursa bütün hareketlerimiz bilimlere uygun olur. Yalancı kaptan, yalancı hekim bizi kandıramaz. Kullanacağımız tüm araç ve gereçler gereğine uygun imal edilip, imal edildiği amaca uygun kullanılır. Çünkü bilgelik,

²⁶ a.g.e., s. 525/b.

²⁷ a.g.e., s. 511-512/e

²⁸ Platon, *Lysis*, 214/e-d, 215/b, 216/d, (Lysis).(Çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

²⁹ Platon, *Lysis*, 220/b, 221/e, 222/e, (Lysis).

³⁰ Platon, *Kharmides*, 156/e.(Çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

³¹ a.g.e., 164/b, 165/a-b, 166/c, 177/a.

bilgisizliği aramızdan kovar. Konusu iyilik ve kötölük olan bilime uygun olarak yaşıyan iyiye ve mutluluğa ulaşır. Bilgelik biliminden yoksun olanlar, yaptıklarının adaletli ve yararlı olup olmadığını bilemezler.³² Yapılan işin adaletli ve iyi olması için bu işi adalete ve ölçüye dayandırmak gerekir. Burada erkeğin erdemi, devlet işlerinin iyi çevrilebilmesi, dostlara yararlı, kimseye kötölük yapmamasıdır. Kadının erdemi ise evinin işlerini iyi çevirmesi, evin düzenini sağlaması, kocasına itaat etmesidir. Burada erdem, adaletten başka bir şey değildir.³³

Platon'a göre Adaletli bir insan haline gelmek güçtür. Çünkü Tanrılar, erdemin önüne alın terini koymuşlardır. Erdeme ulaşmak güç olsa da, bir defa adalete varıldı mı elde tutması kolaydır.³⁴ Çünkü iyinin ne olduğunu bilen birisi, o anın zevklerine uyararak kötölük yapamaz. İyiliğin, kötülüğü yenecek değeri vardır. Ancak iyi şeylerle kötü şeylerin seçiminde yanlış yapılması, adalet biliminin eksikliğinden olduğu, bilim eksikliği üzerinden yapılan her yanlış hareketin cahillik yüzünden yapıldığı, dolayısıyla zevke kapılmanın cahilliklerin en beteri olduğu bilinmelidir.³⁵

Cahillik çirkinlik olup tüm yanlış biçimlenmiş şeylerde ortaya çıkan adaletsizlikten başka bir şey değildir. Felsefe anlayışı olmayan bir ruh, çirkin ve doğru ölçütten yoksun bir ruh olarak kabul edilir. Ruhta iki tür hastalık vardır. a) Bozulma: Bu bir ruh hastalığıdır. b) Diğeri ise bilgisizlik, taşkınlık ve haksızlıktan doğan bir ruh hastalığıdır. Bir kimsenin gerçekte bilgisi olmadığı halde, bilgisi olduğunu sanması bütün düşünmelerindeki yanlışlığın kaynağıdır. Bu tür bilgisizliğin tek bir adı vardır, o da kara cahilliktir.³⁶ Cahiller köle ruhlu olurlar. Efendiye yaptıkları dalkavukluk yüzünden adalet ve gerçeği çiğnerler. Bu da onların doğruya ve özgürlüğe olan eğilimlerini yok eder.³⁷

Thales, gök olaylarını incelemek için yukarı bakarken önündeki kuyuya düşmüş. Zeki bir hizmetçi de, gökteki olayları incelerken burnunun dibinden haberin yok diye alay etmiş. Bu durum tüm filozofların özelliğidir. Filozofun yakınından da, komşusundan da haberi yoktur. Bunlar ne yaparlar, insanmıdır yoksa hayvanmıdır,

³² a.g.e., 171/d-e, 173/b-c, 174, 176/c-d.

³³ Platon, *Menon*, 72/a, 73/b-e.(Çev. Adnan Cemgil), Remzi Kitabevi), İstanbul 1982.

³⁴ Platon, *Protagoras*, 343/b.(Çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

³⁵ a.g.e., 357/d-e, 358/c.

³⁶ Platon, *Sofist*, 228/d-e, 229/c.

³⁷ Platon, *Theaitetos*, 173/b.

ya da ne tür bir varlıktırlar bundan haberi bile olmaz. Onun aradığı, dinlenmeden soruşturduğu şey, varlığın özü hakkındaki bilgidir.³⁸

Platon'a göre bu bilgiyi edinen filozof, gerçek bir özgürlük ve huzur içindedir. O, kendisinin sersem ve yararsız görünmesine aldanmaz. O yaşamını doğru olarak düzenlemesini bilir.³⁹ Hâlbuki cahilliğin doğurduğu adaletsizlik kötülüğüne karşı cahillerin gördükleri, bazen de kurtuldukları dayak ve ölümden ibaret değildir. Kaçınılması imkânsız olan bir cezadır. Adaletsiz olanlar idraksizliklerinden ve gizledikleri kötülüklerden dolayı ceza olarak, kendilerini benzettikleri örneğe uygun yaşarlar. Onlar, ölümden sonra da her türlü kötülükten temiz olan yerler tarafından kabul edilmeyecekler. Tıpkı dünyada olduğu gibi daima kötü insanlarla ve kötülük içinde kalmaya mahkûm olacaklardır.⁴⁰

Cahiller, çoğu zaman ters görürler, ters işitirler, ters sanırlar. Dolayısıyla sağlıklı düşünemediklerinden dolayı adaletten saparlar. Oysa düşünme, ruhun incelediği konular hakkında kendi kendisiyle konuşmasıdır. O halde ruhuyla algılayan hiç kimse bir şeyin başka bir şey olduğunu söylemeyecektir. Çünkü bilmek, bilgiyi kafesinde bulundurmaktır.⁴¹

Platon'a göre bedenlerini işletip de kafalarını işletmeyenler, bu davranışa uygun bir düzen içinde yaşarlar. Kumanda edecek olana aldırış etmez, kumanda edilenle uğraşır, yalnız onu düşünürler. Kullanmasını bilmediğimiz şeyi hiç kullanmamak daha iyidir. Canının ne yapacağını bilmeyen, canını rahat bıraksın daha iyi. Gelişi güzel yaşayacağına hiç yaşamasin, ille de yaşaması gerekiyorsa özgür yaşamaktansa köle olması daha adaletlidir. Kullanmasını bilmediği gemisinin dümenine bıraksın başkası geçsin.⁴²

Platon'a göre iyiliklerin ve kötülüklerin nasıl geldiklerini, gelmiş olduklarını, geleceklerini, iyice bilen adam, erdemin tümüne sahip olur. Tanrılarla da insanlarla da ilişkilerinde korkulacak ve korkulmayacak şeylere karşı hep hazırlıklı olup nasıl

³⁸ a.g.e., . 174/b.

³⁹ a.g.e., . 175/e.

⁴⁰ a.g.e., . 176/e.

⁴¹ a.g.e., . 190/d, 195.

⁴² Platon, *Kleitophon*, 408/a.

davranacağını bildiği için iyiliklere ulaşabilen insanda bilgi ve din adaleti tesis eder.⁴³ Bu itibarla Platon “Adaletten, kendi yaşamını, çocuklarını üstün tutma ki Hades ülkesine varınca, orayı yönetenlere karşı kendini savunabilesin.” der.⁴⁴

Sokrates’in, kanunlara uymayı ödev olarak açıklaması, Tanrı ve kadere teslim olması nedeniyle, ona kaçmayı teklif edenlere şöyle cevap vermiştir: Eskiden beri ilkem için tek bir sese kulak verdim o da aklın sesidir. Bugüne kadar savunduğum ilkeleri, başıma felaket getirdi diye silip atamam. Çünkü bu, görevle uyumsuz.⁴⁵ İyi insanlar, kazanacakları şeyin iyi olması şartıyla kazanmak isterler. Kazanacakları şeyin kendilerine zararlı olmasını istemezler. Bir şeyi namussuzca kazanmak aslında kaybetmektir. İyi-kötü demeden büyük-küçük bütün kazançlara düşkün olanlar ancak aşağılık insanlardır.⁴⁶ Böyle aşağılık insanların erdemden hiç mi hiç payları yoktur. Çünkü erdem, iyi ideası çevresinde birikmiş ve adalet ideası tarafından buyrulmuş aşkın normlardan başka bir şey değildir.⁴⁷ Nefsin düşünce gücünün erdemi bilgelik(hikmet), öfke gücünün erdemi yiğitlik (Necdet), şehvet gücünün erdemi ise itidal (iffet)dır. Ruhun bu üç erdeminden adalet erdemi ortaya çıkar. Bu da dördüncü erdem olup diğer üçünü de kapsayan erdemdir.

Platon’un adalet anlayışı ruhun her üç kısmıyla olduğu gibi içinde yaşadığı toplumun düşünce sistemleriyle de bağlantısı vardır. Burada Platon, bazı mutlulukları zevkperestliğe dönüştürmüş, hazcılık haline getirmiş olan Kirene okulu filozoflarına da, mutluluğu dünyaya sırt çevirmek, her türlü hazdan kaçmakta bulan Kiniklere de karşıdır. Ruhun orta parçası olan öfkeyi aklın emrine veren ve alt parçaya da ölçülülüğü buyuran böylece insanın kendi kendisini kontrol etmesini sağlayan bir mutluluk anlayışıdır. Böylece akıl hem bedeni hem de kendi kendini kontrol eder. Bu durumda akıl ne kendisinin ne de bedeninin kölesi olacaktır. Böyle bir aklın ürünü olarak da en son erdem **adalet** olarak karşımıza çıkar. Bu demektir ki, adalet bireysel ve toplumsal düzeyde bir uyum ve denge halidir. Adil insan mutlu ve güçlüdür. Böylece toplumda adalet kavramını temellendirmeye geçiyoruz.

⁴³ Platon, *Lakhes*, 199/e.(Çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

⁴⁴ Platon, *Kriton*, 54/b.(Çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

⁴⁵ a.g.e., s. 46/b.

⁴⁶ Platon, *Hipparkhos*, 227/d, 4227/d-e, 232/d.(Çev. Sabahattin Eyyüboğlu), Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.

⁴⁷ Kılıhoğlu, İsmail, *Ahlak-Hukuk İlişkisi*, M.Ü.İ.FAV yayınları, İstanbul 1988, s. 170.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PLATON SOSYOLOJİSİNDE ADALET KAVRAMININ
TEMELLENDİRİLMESİ

I. PLATON'UN SİYASET VE DEVLET FELSEFESİNDE ADALET KAVRAMI

Platon, devlet ve siyaset ile ilgili görüşlerini derli toplu bir biçimde *Devlet* (Politeia), *Devlet Adamı* ve *Yasalar* (Nomoi) adlı eserlerinde belirtmektedir. Platon'un ideal devlet ütopyası kendisinden sonra gelen bütün siyaset bilimcileri tarafından tartışılmış ve dikkatle üzerinde durulmuştur. Farabi'nin *Medinetü'l-Fazıla*'sında, Agustinus'un *Tanrı Devleti*'nde, Mussolini'nin faşist İtalya'sında, Hitlerin Nazi Almanya'sında ve Sovyetler Birliği'ndeki Sosyalist sistemde Platon devletinin etkisi her zaman tartışma konusu olmuştur. Şimdi de Platon'a göre devletin doğuşu, yanlış devlet şekilleri ve Platon'un ideal devletini veya ütopyasını açıklayıp buna temel dayanak olan adalet ilkesini ortaya koymaya çalışacağız.

A. Platon'a Göre Devletin Doğal Kökeni

Platon'a göre âlem, gerçek âlem (idealar) ve gölgeler âlemi olmak üzere ikiye ayrılır. Her gölgeleri bir ideası olduğu gibi devletin ideası da adalettir. Platon, devleti bu bakış açısıyla tasarlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak Platon için devleti, saf bir düşünce, özellikle adalet düşüncesi olarak görmek zorunludur. O, devleti salt adalet ideası için ortaya çıkan bir varlık olarak tanımlamıştır.¹

Platon'un *Devlet Diyalogu*'nda Sokrates'in kişisel bir erdem olarak adalet kavramıyla, soyut bir form olarak öbür dünyaya ait adalet ideali arasındaki savaşı kazanan taraf, adaleti en üst düzeyde bir soyutlama olarak gören düşünce olur. Daha sonra adalet, toplumsal kurumların ilk erdemi olur.²

¹ Saygılıoğlu, Nevzat – Arı, Selçuk, *Etkin Devlet*, (Kurumsal Bir Tasarı ve Politika Önerileri), Sabancı Üniversitesi 2002.s.20.

² Solomon, *Adalet Tutkusu*, s. 101.

Toplum yaşamının sürebilmesi için insanların güven içinde olmaları gerekir. Bu durum bireylerin adaletli olmalarıyla sağlanır.³

Platon'a göre toplumu meydana getiren neden insanın kendi kendine yetmemesidir. İnsanlar eksikliklerini giderebilmeleri için başkalarına ihtiyaç duyup bir araya toplanırlar. Böylece toplum düzeni ve yardımlaşma ortaya çıkar. Alan ve veren kendisi için kârlı bir iş yapar. Yiyecek, barınma ve giyinme ihtiyacından iş bölümü ortaya çıkar. İnsanlar ise doğuştan farklı yaratılmışlardır. Herkesin yaratılışına uygun iş yapması adaletin gereğidir. İş neyi gerektiriyorsa öyle yapmak lazımdır.⁴

Platon'a göre yeni doğmuş bir toplumda çarşıda mal satanlara satıcı, uluslararası mal satanlara da tüccar denir. Kafaları çalışmayan, beden işlerinde çalışanlar gündelikçidir. Toplumlar için zenginlik de gereklidir. Lüks hayatla beraber iş bölümünde çeşitlilik artacak ve sonra üzerinde yaşanılan toprak yetersiz kalacaktır. Böylece komşuların topraklarını ele geçirme isteği doğup, savaş başlayacak. Savaş kişi ve toplum hayatında adaletsizliğin kaynağı olan daha fazla hırsın olmasından doğar. Böylece ordu, toplumu korumak için gerekli olur Platon'a göre toplumsal işbölümü, toplumsal işbirliğine olan doğal, insanî ihtiyacın tezahürü olarak ortaya çıkar. Toplumdaki bu iş bölümüyle işler zamanında, daha iyi ve kolay olur. Böylece çiftçi, tüccar, denizci, mimar gibi insanlardan oluşan toplumun emekçi sınıfının hak ettikleri adaletli bir şekilde paylaşılır.⁵

Platon, sosyolojisine idealist metodunu başarıyla uygulamıştır. Platon'un devlet fikrinde ahlâk ve siyaset düşüncelerini açıkça görmekteyiz. Burada olguların gözlemiyle kurgunun dâhice birer karması görünmektedir. Bunun kurucu çatısını formlar, evrensel akış ve çürüyüş, türeme ve soysuzlaşma teorileri oluşturmaktadır.⁶

Platon'un toplumsal metafizik kuruluşunun dayanağı, mekân ve zaman içinde değişen şeyler dünyasının kendisinden indiği, değişmeyen formlar ya da idealar dünyasıdır. Formlar ya da idealar yalnız değişmez, yıkılmaz, bozulmaz olmakla kalmazlar; aynı zamanda yetkin, doğru, gerçek ve iyi olma niteliklerini de taşırlar. Nitekim bir

³ Çeçen, *Adalet Kavramı*, s. 94.

⁴ Platon, *Devlet*, 376/c, 374/a,

⁵ a.g.e., s. 371/c.

⁶ Popper, a.g.e., s. 48.

keresinde “iyi” devlette koruyan her şey, “kötü”de yıkan her şey diye açıklanmıştır. İdealar, duyulanabilir şeylerden önce gelirler ve akış dünyasındaki bütün değişikliklerin başlangıç noktasıdır. Bu görüş, duyulanabilir şeylerin yönünü belirlemektedir. Çünkü değişimin çıkış noktası yetkin ve iyi ise, değişikliğin yetkin ve iyiden uzaklaşan bir hareket olması gerekir. Bu yetkin olmayana ve kötü olana bir yönelmedir. Bir şey formuna ne kadar benzerse o ölçüde bozulmaktan kurtulur. Ancak duyulanabilir hiçbir şey değişmez olmak için yeterince formuna benzeyemez.

Platon’a göre mutlak ve ebedi olmak şeylerin en Tanrılıklarına verilmiş olup cisimler bu dizide bulunmazlar. Şeyler formlarından pay alarak türerler ve formlarını yitirerek yani adaletten saparak çürürler. Burada Adalet kendi içinde doğal olarak arzulanan bir şey olduğundan Platoncu adaletin amacı, en üstün kapasitede insanın doğasını mükemmelleştirmek, onu form ya da ideasına benzetip, onu daha iyi kılmaktır.⁷

Platon’a göre ideal kent, başlangıçta basit bir yaşamın sürdürüldüğü küçük bir topluluktur. Bu toplulukta insanlar yaşamın asgari zorunlulukları ile tatmin oldukları için kolayca alışkanlıklar elde ederler. Böyle bir iş birliği içinde olan bir topluluğun oluşumu oldukça kolaydır. Ancak kent büyüyüp karmaşıklaştıkça ve de insanların bir takım lüksleri hiçbir zaman tatmin edilemeyecek derecede çoğaldıkça, rekabet büyür ve savaşlar başlar. Bu durum telaşlı kente geçişi sağlar ki bu bir düşüşü ifade eder.⁸

Platon, bu düşüş ve soysuzlaşma yasasının manevi soysuzlaşmayı da kapsadığını fark etmişti. Siyasi soysuzlaşma ile manevi soysuzlaşma bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Manevi soysuzlaşma ise ırk soysuzlaşmasından kaynaklanır. Bu kozmik çürüme yasasının insanda ve toplumda kendini ortaya koyma biçimidir.⁹

Platon, kendi hayatını anlattığı yedinci mektupta dönemiyle ilgili şunları anlatmaktadır: Kendimi ve hayatımı siyasete vakfedip siyasetin girdaplarına ve sürekli değişen akıntularına baktığımda şaşkınlıklar içinde kaldım. Vardığım sonuç istisnasız bütün hükümet biçimlerinin kötü olduğuydu. Hepsinde yasama umutsuz durumdaydı ve

⁷ a.g.e., s. 49.

⁸ Arnhart, a.g.e., s. 31-35.

⁹ Popper, a.g.e., s. 21.

mucize veya olağanüstü bir şeyler olmadan iyileşmeleri mümkün değildi. Yalnız gerçek felsefe, insanlar ve devletler için izlenmesi gereken doğru yolu gösterebilirdi.¹⁰

Platon, altın çağın devleti diye isimlendirdiği devlet adaletin hüküm sürdüğü devlettir. Çünkü bu devlet, bozuk devletlerin kötülükleri olan değişim ve adaletsizlikten arınmıştır. Adalet ideasına mümkün olduğunca uygun olarak kurulmuş bir devlettir. Platon, bunu Kronos çağına ait bir efsane ile anlatır. “O çağlarda insanlar her şeyi bol ve çalışmadan elde ederlermiş. Çünkü Kronos, hiçbir insanın yapısı kendini cahilliğe ve adaletsizliğe sürüklemeyen insan işlerini kendi başına yönetmeye yeterli olmadığını biliyordu. İşte böyle düşündüğü için o zamanlar kentlerimize insanları değil daha Tanrısal, daha üstün soydan gelme daimonları yönetici ve kral olarak getirmiş. Bugün biz de aynı şeyi evcil hayvan sürülerine yapıyoruz. Sığırların başına sığır, keçilerin başına keçi yönetici koymayıp onlardan daha üstün bir soy olarak onları biz yönetiyoruz. İşte Tanrı da insanları sevdiği için aynı şeyi yapmış. Bizden daha üstün bir soy olan daimonları başa geçirmiş. Bunlar kendilerini sıkıntıya sokmadan, bizi de pek sıkımadan bizimle ilgilenmişler, barışa, ar duygusuna, iyi yasalara ve eksiksiz bir adalete kavuşturup, insan soyunu huzurlu ve mutlu kılmışlardır. Bir Tanrının değil, bir ölümlünün yönettiği ne kadar devlet varsa insanlara felaketten başka bir şey getirmemiştir. Bunun için her türlü çareye başvurup Kronos çağında olduğu söylenen yaşama uymalıyız. İçimizde ölümsüz ne varsa, toplumsal ve kişisel yaşamımızda buna uyup aklın bu paylaşımına “yasa” adını vererek, evlerimizi ve kentlerimizi buna göre yönetmeliyiz. Haz ve tutkuya düşkün olup bunlara aç gözlülükle saldıran oligarşi veya demokrasi insanı iyileşmez ve sonu gelmez bir hastalığa yakalandığından bu ruh haliyle kenti ya da bireyi yönetecek olursa, yasaları hiçe sayıp her türlü adaletsizliği yapacaktır.”¹¹

Platon’un kurmaya çalıştığı Kronoslar çağındaki altın devlet ya da ideal devlete geçmeden önce eleştirdiği adaletsiz devlet şekillerini inceleyip, nerelerde adaletten sapıldığını tespit edelim.

¹⁰ Amittay, Jacob Ben, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (Çağlar Boyunca Siyasal Düşüncenin Değişimi), (çev. M. Ali Kılıçbay-Levent Köker), s. 62, Ankara 1983.

¹¹ Platon, *Yasalar*, (çev. Candan Şentura-Saffet Babu), (Yunanca Aslından), 713/d-e, 714/a-b, Kabalcı yayınevi, İstanbul 1994.

B. Yanlış Devlet Şekilleri ya da Adaletsiz Devletler

1.Timokrazi (Militarist) veya Şan-Şeref Devleti

Platon'a göre timokrazi belirli bir devlet şekli değildir. İyi ve kötü doğumların sırrı bir geometrik sayıya bağlıdır. Bu sırrı bilmeyen yöneticiler yanlış zamanda kızlarla oğlanları çiftleştirdiklerinden nesiller birbirine karışır. Daha az bilgili insanlar başa geçtiği için densizlik, düzensizlik başlar ve daha sonra topraklar ile evler bölünür. Bu durumda koruyucular yurttaşları boyunduruk altına alır. Eskiden hür olan yurttaşlar ve dostlar yöneticileri korumak için işçiler sınıfına dâhil edilirler.

Platon'a göre adalet erdeminden yoksun olan bu devlette bilgili insanların başa geçmesinden korkulur. Barıştan çok savaş işlerine yarayan, kaba, atılgan insanlar beğenilirler ve savaş ustalığı değer kazanır. Hep silah elde dolaşmak adet haline gelir. Bu devlet şeklinde en göze çarpan yön taşkınlığı besleyen şan-şeref düşkünlüğüdür.¹²

Burada dikkat edilecek nokta, ruhun yönetilmesi gereken cesaret ve şehvet kısımlarının, yönetici olması gereken akıllı kısma üstünlük sağlayıp, bilgelik ve bilimden uzaklaşması neticesinde ortaya çıkan erdemsiz kişilerin oluşturduğu adaletsiz yönetimdir. Bunlarda şan ve şeref en yüksek erdem olur. Savaş kendiliğinden bir amaç haline gelir.

2.Oligarşi veya servet egemenliği (Plotokrasi)

Platon'a göre timokraside parayı biriktirenler daha sonra yasaları bozarlar, sonunda kendileri ve kadınları kanunları takmazlar. Böylece gelir üstünlüğüne dayanan, zenginlerin yürüttüğü, fakirlerin karışmadığı devlet şekli olan oligarşik yönetime geçiş olur. Oligarşide devlet, fakir ve zenginler arasında dış bileyen iki kısma ayırır. Zenginler paralarıyla cimri, halkın parasıyla cömerttirler. Para değer kazandırdığı için yöneticiler akıllarını paranın hizmetçisi, güçlerini de bekçisi yaparlar. Adaletsiz tutum ve hesaplarla zengin olan, parayı gönlünün sultanı eder, başına taç giydirir, boynuna gerdanlık takar, eline kılıç verir. Akıl ve yüreğini bu sultanın ayaklarına kapanan iki köle haline getirir.¹³

¹² Platon, *Devlet*, 46/c, 47/a-b-c.

¹³ a.g.e., 550/e, 553/c-d.

Bu devlette zenginler ve yoksullar arasında “nefret” en karakteristik özelliiktir. Her devlet yurttaşını kendine benzettiği için hem devlette hem de bireylerin ruhunda servet düşkünlüğü tüm öteki erdemleri gölgede bırakmıştır. Bu devlette Platon’un adalet olarak tarif ettiği erdemlerin tam tersi görülmektedir. Adaletsizlik her zerrede görülmektedir.¹⁴

Platon’a göre oligarşide yurttaşların israfına göz yumulur. Sonunda iyi, soylu ve yiğit kişiler beş parasız kalır. Toplumda bir sürü işsiz türemeye başlar. İçlerinde zehir taşıyan bu başıboş insanlar, borca ve yüz karası işlere bulaşır. Mallarını ellerinden alanlara karşı kin beslerler. Bütün düşünceleri devleti yıkmak ve düzeni değiştirmektir. Yönetici olan zenginlerse borç verip faiz almaktan başka iş yapmazlar. İsfraf ve yolsuzluk kanunla önlenemez hale gelir. Gençler eğlenceye dalar, beden ve kafaları işlemez hale gelir. Hem zevke hem de acıya karşı dayanıksız olurlar.

Babalar da erdem ve doğruluk yerine paranın peşindedirler. Herhangi bir olayda, fakirler zenginleri tanır ve güçsüz olduklarını anlarlar. En küçük sebeple devlet sarsılır ve iç savaş çıkar. Fakirler kazanırsa demokrasi doğar.¹⁵

3.Despotik (tyrannic) devlet

Despotik devlet bir despotun yönettiği devlettir. Bu devlette zalim ya da köle tipli insanlar yetişir. Köle ve zalimin ruhu birbirine bağlıdır. Her köle içinde zalim bir ruh, her zalimde de köle ruhu bulunur. Bu nedenle yapılan haksızlık ve adaletsizlikten dolayı sürekli darbeler olur¹⁶

4.Demokrasi

Platon’a göre demokrasilerde ödev zorunluluğu ve kanunla belirlenmiş haklar yoktur. İdeal devlette en önemli şey olan “ahlâk” değerlerine aldırış edilmez. Devlet adamının yetişme şartı önemli değildir. Demokrasi insanı için önemli olan halkın dostluluğunu kazanmaktır. Çünkü bütün şerefler bununla kazanılır Burada Tanrıların

¹⁴ Aster, a.g.e., s. 184.

¹⁵ Platon, a.g.e., 549/b, 555/d, 556/a-b-c-d-e.

¹⁶ Aster, a.g.e., s. 84.

sevdiği, insanların aklını en iyi koruyan bilgilerin, güzel alışkanlıkların ve gerçek törelerin fazla bir yeri yoktur Demokratik devlette insanlar için; saygısızlık-nezaket, kargaşalık- özgürlük, israf-cömertlik, yüzüzlük de yiğitlik olur. Zorunlu ve yararlı istekler boş ve zararlı istekler haline gelir.¹⁷

Bu insanlar paralarını, vakitlerini ve güçlerini boşa harcarlar. Arzuları gerçeği ve doğruyu kapı dışarı eder. Onlarda adetsizlik düzen olur. Oğul kendini babasıyla bir tutar. Baba çocuklarından çekinmeğe başlar. Hürler ve köleler eşit olurlar. Hürriyetlerinden kısıntı yapıldı mı kızarlar yazılmış ve yazılmamış kanunları tanımayıp ayaklanırlar. Aşırı özgürlüğün tepkisi insanda da toplumda da aşırı bir kölelikten başka bir şey değildir.¹⁸

Demokraside Üç Sınıf Bulunur:

1) Oligarşide hor görülener demokraside devleti yöneten sınıftır.

2) En kolay sömürenler, en zengin yaşayanlardır.

3) Halk, küçük gelirli insanlar devlet işlerine karışmazlar. Birlik olabilseler en güçlü sınıf olurlar. Ama birlik olamadıkları gibi zenginleri de halk nazarında oligarşi yanlısı olarak gösterirler.

Platon'a göre halkın başına geçen, halkın kul köle olduğunu görünce kanına girer. Kimini sürer kimini de öldürür. Halka bol bol vaat verir. Halk koruyucusunu kaybetmemek için ona bekçiler verir ve besler. Ondan sonra koruyucu zorbalaşır, astığı astık, kestiği kestik olur. Halkı boyunduruk altında tutmak için önce halka umut verir. Daha sonra dış düşmanla uğraşma, iç düşmanla uğraşma ve sürekli yeni düşman üretip yeni savaşlar çıkararak halkı korkutur.

Yurttaşlar ne kadar çok kızarlarsa bekçilerin sayısı da o oranda çoğalır. Parayla bekçi tutar, köleleri azat ettirip bekçi yapar, en sadık bekçileri onlar olur. Çünkü kendi adamlarını yok ettikten sonra çevresine bunlar yakışır. Dürüstler ondan kaçacak, onu alkışlayan sadece ahbabları olacak Euripides gibi kimseler zorbalığa, bilgelik okulu

¹⁷ a.g.e., 558/c, 560/b.

¹⁸ a.g.e., 563/b, 564/ç.

diyecekler. Zorba anasına babasına kan kusturacaktır. Aşırı ve düzensiz özgürlük ona köleliğin en ağırını, en acısını ve en belalısını getirecektir.¹⁹

Bu devleti halk meclisi yönettiği için Gorgias, Kallikles ve Thrasimakhos gibi demagoglara ve heyecanlı tutkulara sahne olduğundan sürekli yön değiştirir. Bu devlette akıl değil, heyecan ve tutkular egemen olduğundan adaletsiz yönetim her türlü kötülüğü yapar. Nitekim Platon'un ahlak abidesi ve adaletli filozof olan hocası Sokrates demokratik yönetim tarafından ölümlle cezalandırılmıştır. Bundan dolayı Platon'un demokrasi yönetimine nefreti büyüktür.

Platon'un yaşadığı dönemde Atina'da demokratik yönetim "ahlâk abidesi" hocasını ölümlle cezalandırmıştı. Sınıflar arası kavga ve entrikalar had safhadaydı.²⁰ Platon, toplumu doğal haline yani altın çağın veya Kronoz çağının adaletli toplumu haline getirip sınıf kavgalarını ve dolayısıyla değişmeyi, bozulmayı, çürümeyi mutlak bir şekilde durdurmayı hedefler. Sürekli, tam ve değişmez olan adaleti hâkim kılacak olan ideal devleti böyle bir ortamda düşünmeye başlar. Devletin yönetim biçimi *Devlet* diyalogunda aristokrasi olarak öngörülürken daha sonra *Yasalar*'da aristokrasi ağırlıklı ve biraz da demokrasi karışımı olacaktır. Şimdi bu devletin nasıl kurulacağı ve nasıl adalet ideasının tezahürü olacağını açıklamaya çalışalım.

¹⁹ a.g.e., 564/a, 569/c.

²⁰ Yılmaz, Faruk, *İlkçağ Düşünce Tarihi*, s. 211, Varlık Yayınları, İstanbul 2001.

III. İDEAL DEVLET

Milletlere uygun gelecek kanun koymak veya yönetim şeklini belirlemek için üstün bir zekâyâ ihtiyaç vardır. Bu zekâ insanların ihtiraslarını bildiği halde ona kapılmayacak, insanların tabiatını hakkıyla tanıdığı halde onunla bir münasebeti olmayacaktır. Bu öyle bir zekâ ki saadeti bizim saadetimize bağlı olmamakla beraber, saadetimiz için çalışmayı şeref bilecektir. Bu tarif Platon'un kral filozof için yaptığı tarifdir.¹

Platon'a göre filozoflar başa geçmedikçe, ya da bugün kral ve yönetici dediklerimiz gerçek anlamda filozof olmadıkça, böylece devlet gücü ve akıl gücü aynı insanda toplanmadıkça; bugün yalnız felsefe ile ya da yalnız yönetim ile uğraşanlara engel olunmadıkça ideal devlet gerçekleşmez, toplumların ve insanlığın dertlerinin de sonu gelmez.²

Platon'a göre filozof kralın ilk ve en önemli görevi, ideal devleti kurup ideal yasaları hazırlamak olmalıdır. Devletin istikrarlı olması için, Tanrısal form ya da ideasının (eskiçağ yazarları arasında evrenin yaratıcısı ve insanlığın babası tek bir Tanrı'ya açıktan açığa imada bulunanların ilki Platon'dur) gerçek bir kopyası olması gerekir. Bu, adalet ideasını ve bilimlerin en yükseği olan diyalektiği iyice bilen bir filozofla mümkündür. Çünkü filozof gerçeği görmeyi sever. Gerçek bir âşık, her zaman bütünü görmeyi sever. Bu sıfatıyla filozof form ya da idealar dünyasının aşağı gözlemcisi anlamında tanrılıktır. Erdemli bir şehrin kurucusu olabilecek insandır. Tanrısal şeylerden pay alan filozof ideal devleti kurmak ve adaletli yurttaşları yetiştirme tutkusuna kendini kaptırmayı ödev bilir.³ Platon'un kral filozofu bir anayasa ressamıdır. İyilik ve bilgeliğin ışığını görmüş olduğundan bilinçli bir zekâyâ sahip olmuştur. Bu özelliğiyle filozof ideal toplumu oluştururken tabii kanunların gereklerini yerine

¹ Rousseau, J.J., *Toplum Anlaşması*, (çev. Vedat Günyol), s. 50.

² Bezel, a.g.e., s. 18.

³ Mosca, Gaetano, *Siyasi Doktrinler Tarihi*, (çev. Semih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul 1963, s. 40.

getirecektir. Bu, Kral Filozofu yararlı olan birinci yalanını söylemeye götürecektir. Tıpkı ilaç yazma ayrıcalığının hekimlerde olduğu gibi kral filozof da herkesin iyiliğine olacaksa her şeyi yapmaya yetkilidir.⁴

Platon'un kral filozofu, yöneticileri dahi aldatabileceğini umduğu şahane bir yalan uydurur. Yönetici ve askerlere şöyle der: "Siz silahlarınızla birlikte topraktan doğdunuz. Toprak sizin ananızdır. Bunun için herkesin anasını saldırılara karşı koruması boynunun borcudur. Diğer yurttaşlar da topraktan silahsız olarak doğmuş olan kardeşlerinizdir. Onlara kötü davranmayıp, düşmana karşı kardeşleriniz olarak korumalısınız."⁵ Bundan sonra Platon'un kral filozofu ikinci yararlı yalanını topluma öğütler: "Hepiniz toplumun birer parçasısınız ve hepiniz kardeşsiniz. Ama sizi yaratan Tanrı, aranızda yönetici olanlarınızın mayasına altın koymuştur. Onlar bunun için en başta olurlar. Koruyucuların mayasına gümüş, üreticilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır." Bu, Platon'un toplumdaki farklı sınıfların doğuştan farklı yeteneklere sahip oldukları ve işgal ettikleri sosyal statünün bu yeteneklerinin eseri olduğunu savunan "ırk teorisi"dir. Platon, halka devamlı "sizden doğan çocuklar da size benzeyeceklerdir" savını öğütleyerek, ırk teorisini pekiştirip bir kast toplumu anlayışına doğru ilerler.

Platon, idealar düzenini ideal devletine örnek almaktadır. Makro kozmos olan evreni ve mikro kozmos olan insandaki tabii düzenden hareketle organizma teorisini devletine uygular. Adalet ilkesi gereği ideal devlette sınıf ayrımını bu şekilde temellendiren Platon, gene adalet anlayışı gereği bu sınıfsal ayrımına bir şerh koyarak şöyle der: "Genellikle altından altın, gümüşten gümüş, tunçtan tunç olanlar doğarlarsa da arada bir karışıklık olabilir. Altından gümüş, gümüşten altın olanlar doğabilir. Yöneticiler bunu dikkatle araştıracaklar, kendi çocukları dahi tunç mayalı ise, acımadan hamurlarına uygun işlere koyarak, çiftçi veya işçi yapacaklar. Çiftçi ve işçi çocukları arasında mayalarına altın ve gümüş karışık olanları da hamurlarına uygun sınıfa yükselteceklerdir."⁶ Ancak yöneticiler mutlak suretle altın soylulardan olacaktır. Çünkü Platon'un üçüncü yararlı yalanına göre: "Tanrı, demir soyların yönettiği devleti yok eder." Bu görüş, doğal düzenin ve adalet ilkesinin neticesidir. Arzu ve isteklerin yönlendirdiği bir aklın kişide doğuracağı sonuç erdemsizlik ve adaletsizlik olduğu gibi

⁴ Ebenstein, William, a.g.e., s. 19.

⁵ Popper, a.g.e., s. 190.

⁶ Popper, a.g.e., s. 191-192.

devlette de zulüm ve haksızlık olacaktır. Platon'un ideal devletinde halk insanın ruhundaki hayvani güce karşılıktır.

Kral filozof çok dikkatle tıpkı bir heykeltıraşın heykelini yontup uygun yerleri uygun boyayla boyaması gibi veya bir dokumacının kumaşını dokuması gibi veyahut bir enstrümandaki notaların ahenginden çıkan bir harmoni gibi ideal devletin her sınıf ve her bireyinin hak ettiklerini adaletli bir plan çerçevesinde dağıtır.

Bilge-yönetici, bilgeliği gereği kendi yerine geçecek ve devleti adaletle yönetecek yöneticileri seçip yetiştirme ve eğitme bilgeliğini gösterecektir. Platon'un otoriter bir şekilde eğitip şekillendireceği sınıf devletteki koruyucular sınıfıdır. Bu sınıftan çok itina ile seçilen yöneticilerin eğitimine büyük önem verir. Platon bir aristokrattır. Bütün çağlarda aristokratların çok karakteristik sayılan çalışma ve iş hayatını küçümseme tavrını sergiler. Çalışan kesime karşı alçak tavrı –karınlarını domuz gibi doldurmak peşinde koşanlar veya karasığırılar gibi tarifler Platon'a aittir.– bir asilzadenin duyduğu istihkarı belirtir.⁷ Nitekim Platon'un ideal devletindeki erdemsiz ama adalet ilkesi gereği hak ettiklerine sahip olacakları bu sınıfı kendi haline bırakır.

⁷ Ebenstein, a.g.e., s. 19.

A. İdeal Devletin Kurulması

1. Devleti Yönetecek, Adaleti Sağlayacak Aklın (Büyük Kanun veya İnsanlaşmış Hali Olan Kral Filozof) Hazırlanması

Platon'un ideal devletinde yöneticilerin içinden çıktığı koruyucu sınıfın hazırlanması doğumdan önce başlar. Doğacak yavrunun en yüksek beden ve zihin niteliklerine sahip olmasını temin etmek gayesiyle anne ve baba en uygun çift olarak seçilmelidir. Platon, doğacak çocuğun dengeli bir ruha sahip olup içimizdeki tanrıya benzemesi için eğitimi anne karnında iken başlatır. Bunun için hamile kadınların hamilelik dönemleri boyunca taşkın haz ve acılardan uzak durmalı ve bu dönemi rahat ve sakin geçirmelidirler. İdeal devlette çocuk babasından daha çok devlet malı sayıldığından bu çiftlerden doğan çocukların çocukluklarından itibaren hiçbir şeyleri kişisel hevese ve tesadüfe bırakılmaz. Onlar için eğitim süreci elli yaşına kadar nazari ve ameli olarak devam eder. Edebiyat, müzik, bedeni ve askeri eğitim, temel matematik ile ileri seviyede matematik, felsefe, metafizik, askeri ve sivil hizmetlerin yan dalları filozof hükümdarların planlı programlarının planlı basamaklarıdır.¹

Platon'a göre yönetici sınıfın çocuklarının eğitimi müzik ile başlamalıdır. Burada müziğin içine söz sanatları da girer. Güzel sözler ikiye ayrılır: Gerçeğe uygun olanlar ve olmayanlar. Çocuklara önce masal anlatılır. Bedenden önce ruh güzel masallarla yoğrulur. Bu masallar, kurmak istediğimiz devletin bekçilerinde, görmek istediğimiz özellikleri kazandıracak özellikte olmalıdır. Tanrılar her yönüyle, iyi, mükemmel olduklarından, devletin bekçileri de Tanrılara benzeyecek özellikte yetiştirilmelidir. Homeros'un dahi olsa zararlı masalları anlatmamalıdır.

Yönetici ve askerlerin cesur olmaları için ölüm korkusunu da yenmeleri gerekir. Onlara hades övülecek. Bu da ölüm korkularını yok edecektir. Çünkü askerlerin fazla ağlamamaları gerekir.²

Koruyucuların akıllı-uslu olabilmeleri ve paraya düşkün olmamaları için kötü örnekleri değil, yiğitlerin masallarıyla eğitilmeleri gerekir. Gençlerimiz, "Hediyeler,

¹ Platon, *Yasalar*, 792/d-e,804/d.

² Platon, *Devlet*, 377/a, 386/b.

Tanrıları da yüce kralları da yola getirir” gibi kötü sözleri duymamalıdır. Bekçiler, kendilerini sadece devlet işlerine vermeleri ve kötü şeyleri taklit etmemeleri gerekir. Çünkü kötü şeyleri taklit ede ede onlara alışılır. Bu alışkanlıklar da bedeni, konuşmayı, görüşleri değiştiren soysuzlaşmış bir tabiat olur. Böyle adalet erdeminden yoksun bir tabiatın ideal yöneticileri arasında yeri yoktur.

Müzik eğitimini gören bekçilerin içi dışı bir olacak. İçteki güzellikleri dışarıda görüp mutlu olacaklar. İçi dışı bir olanı sevip densizlikleri de sevmeyeceklerdir. Bekçiler, taşkınlıktan ve özellikle cinsel taşkınlık ve ilişkiden uzak durmalıdırlar. Çünkü müziğin insanı götüreceği yer sadece güzel değil güzellik sevgisi olmalıdır.

Platon’un ideal devletinde askerler mal mülk sahibi olamazlar. Halka karışıp mal mülk sahibi olurlarsa, insanlara bekçilik edip koruyacakları yerde onlara saldırıp ezen zorbalara dönüşebilirler. Toprak, altın ve para sahibi olurlarsa ömürleri kötölemek ve kötülenmekle, tuzak kurmak ve tuzağa düşmekle geçecek. Dışarıdaki düşmandan çok içerdeki düşmanlardan korkar hale gelirler. Kendilerini de devleti de ölüme sürüklerler. Ancak Platon’un *Yasalar* adlı eserinde bu komün hayat terk edilmekle beraber sahip olunacak mallara belirli sınırlamalar getirilir. Koruyucuları koruyucu olmaktan çıkaracak mutluluk istenmez. Koruyucuları koruyucu olmaktan çıkarırsak, kanunları ve devleti korumak değil, yıkmış oluruz.³ Çünkü ruhun aşağı kısımları olan arzuların insanı yönlendirmesi ile ideal devlette ve kişide adaletsizlik ortaya çıkar.

2. Bekçilerin Görevleri

a) Platon’un kurulacak ideal devletinde bekçiler zenginlikle fakirliği içeriye sokmayacaklar. Zenginlik insanı tembelliğe ve görevini tam yapmamaya sevk eder. Fakirlik de insanı görevini yapamaz ve çıraklarını yetiştiremez hale getirir.

b) Bekçiler, içeride vatandaşların kurallara uymalarını ve görevlerini yapmalarını sağlayacak, dış düşmana karşı da devleti koruyacaklardır. Akıllı bir düzenle kurulan bir devlet kendinden büyük devletlerle de başa çıkar.⁴

c) Devlet adamları yurdun büyüklüğünü gereği gibi sınırlandırmalıdır. Bütünlüğünü kaybetmeyecek bir sınırlandırma olmalıdır. Platon’un ideal devleti tanrısal

³ a.g.e., 390/d, 395/d.

⁴ a.g.e., 403/b, 417/b, 421/e, 423/b.

adaletin hüküm sürdüğü bir devlettir. Saldırgan ve yayılmacı bir amaç taşımayıp vatandaşların erdemli bir hayat yaşamalarını amaçlar. Bu, onları hadeste de mutlu kılacaktır.

3. İdeal Devlette Eğitim

Platon'un ideal devletinde üzerinde durulacak en önemli şeylerden biri de eğitimidir. Daha iyi bir yönetime ve kamu hizmetlerine giden yolun en elverişli şekilde tamamlanmış bir eğitim sisteminden geçtiği şeklindeki görüş Platon'a aittir. Platon'un bu eğitim görüşü çocuk genç, orta yaş ve yetişkinleri kapsamaktadır.⁵

Platon, çocukların oyunlarını baştan itibaren sıkı bir düzene sokmaktadır. Çocuklar oynarken kurallara uymayı öğrenmeli, müzikle de düzen sevgisi içlerine işlemeli ki büyüyünce bu düzen daha da güçlensin. Bu düzen kanunla değil eğitimle olmalıdır. Kişinin gördüğü eğitim, kişiyi nereye sürerse kişi oraya gider. Eğitimli ve dürüst insanlar, kanun olmaksızın da kanunların gereğini yapar ve adalet erdemine uygun davranırlar. Zaten eğitimin amacı kişinin ruhunda saklı bulunan bilgeliği ortaya çıkarıp adaletli bir hayat sürmesini sağlamaktır.

4. İdeal Devlette Ahlâk

Platon'a göre ister haksızlığa yol açsın ister açmasın öfkenin, korkunun, hazzın, acının, kıskançlığın ve tutkunun ruhtaki egemenliği adaletsizliktir.⁶ Bilge, yiğit ve ölçülü olan kişi adaletlidir. Bilge karar vermek, bilge işi olduğundan bilgelik ve bilgi, koruyuculara gerekir ki bu bilgiyle tüm devlet adaletle yönetilsin. Bu durum yöneticilerin bilgisine bağlıdır.⁷

Hekimler, doğuştan hasta ve sakat olanları iyileştirip, hem kendilerine hem de topluma faydası olamayan hayatlarını uzatmaya çalışmayacaklardır. Onların kendileri gibi sakat ve hasta doğacak çocuklarının da olmasına izin verilmeyecektir.

⁵ Ebenstein, a.g.e., s. 17.

⁶ Platon, Yasalar, 804/a,b.

⁷ Platon, *Devlet*, 424/a, 425/a-b, 427/a, 429/a, 408/e.

Yargıçlar, kötü insanlardan olamazlar. Yaşlı bilgili ve yaman olmalılar. İyileri kendileri gibi oldukları için tanır, kötülerini de bilgileriyle tanır. Devlette doğuştan kötü olanların yeri yoktur. Eğitime tabi tutuldukları halde doğuştan kötü olup değişmeyenler adalet ilkesi gereği idamla ortadan kaldırılır.⁸

5. İdeal Devlette Mutluluk

Platon'a göre bazı kişiler seçilip onların mutluluğu hedeflenmemeli kurulan ideal devlette bütün topluma birden mutluluk sağlanmalıdır. Burada sınıfın mutluluğu değil bütünü mutluluğu esas alınmakta ve adalet ilkesine uyulmaktadır. Tıpkı heykelde güzelliği sağlamak için önemli yerlere en güzel renkleri değil, gerekli yerlere gerektiği kadar gerekli renkler sürmekle güzellik sağlanır. Koruyucuları korumaktan çıkaracak mutluluk hem kendilerine hem de devlete adaletsizliği getirir. Bu, çiftçiler için de çömlükçiler için de geçerlidir. Mutlu yaşamın birinci şartı haksızlık yapmamak ve haksızlığa uğramamaktır. Haksızlığa uğramamak için güçlü ve erdemli olmak gerekir. Bu durum devlet için de aynen geçerlidir. Adaletli bir devlet adaletle yönetildiğinden dolayı barış içinde yaşar.⁹ Bu, insandaki ayakla kafanın yer değiştirmesi ile çıkan çirkinlik veya akıl ile arzuların yer değiştirmesiyle çıkan adaletsizlik gibidir. Devletin temel amacı işe yarayan ve işini tam yapan ve bulunduğu sınıfa razı olan insan yetiştirmektir. Adalet ancak böyle gerçekleşir.¹⁰

6. Kadın-Evlenme-Çocuk-Nüfus ve Doğum Kontrolü

Platon burada biyolojiden yaptığı benzetmelerle işe başlar. Sürüyü beklemede dişi köpek ile erkek köpek arasında nasıl fark yoksa toplumda kadınlar da erkekler gibi eğitime tabi tutulup kendilerine görevler verilir. Ancak yapıları gereği onlara kolay işler verilecektir. Cins kuşların birleşmesinden nasıl cins yavrular doğuyorsa erdemli erkeklerle erdemli kadınların çiftleşmesiyle erdemli çocukların doğması planlanır.¹¹

Platon'un *Devlet* adlı eserinde bekçilerin evlenmeleri yasak ve çocukların babası belli değilken, *Yasalar* adlı eserinde evlenme tabii görülür. Çünkü böyle bir haz

⁸ Zeller, Eduard, *Grek Felsefesi Tarihi*, (çev. Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 190-191.

⁹ Platon, *Yasalar*, 828/d.

¹⁰ Platon, *Devlet*, 421/a-b-c, 423/d.

¹¹ Şenel, Alâeddin, *Eski Yunanda Siyasal Düşünüş*, A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1962, s. 176.

erkek ve dişilere bir araya gelip çoğalmaları için verilmiştir. Erkeklerin erkeklere, kadınların kadınlara eğilim duyması (eşcinsellik) doğaya aykırı olup hazları dizginleyememekten çıkan en büyük aşırılıktır.¹² *Yasalar*'da aile toplumun temeli sayılıp evlenmek kamu görevi olarak kabul edilir. Aileden devlete doğru bir yol izlenir. Seçkin insanların çocukları özel kreşlerde özel yemeklerle ve تنها yerlerde büyütülür.¹³

Haz ile acı doğal olarak fışkıran iki pınar gibidir. Bunlardan gerektiği yerde gerektiği zaman gerektiği kadar alan devlet olsun, birey olsun her canlı varlık mutlu olur. Buna karşılık bilinçsizce ve zamansız alan ise mutsuz olur.

Yasalar'da evlenmek teşvik edildiği halde sıkı doğum kontrolü ön-görülmektedir. Her aile için tavsiye edilen bir kız ve bir erkek çocuk sahibi olmaktır. Bundan fazlasının bakımını devlet üstlenmez.¹⁴

7. İdeal Devlette Felsefe Eğitimi

Platon'un ideal devletinde, çocuklukta ve gençlikte yaşa uygun bir felsefe eğitimi verilir. Ona göre beden felsefeye iyi bir hizmetçi olarak yetiştirilmelidir ki yaşları ilerleyip politika, savaş ve kuvvetten düştüklerinde tek gayeleri felsefe olsun. Böylece mutlu yaşayıp, ölümden sonra da yaşayışlarına denk bir mutluluk sürerler.

Felsefe iyi yaradılışlı insanlara verilirse iyi olur. Kötü yaradılışlar felsefeye girerlerse, hiç kimseye saygı duymayan bu insanlar sayesinde halk felsefeden nefret eder.

Filozofta aranılan yaradılıştaki üstünlükler ve değerlerin bir araya gelmesidir. Filozofları iş, tehlike ve zevk alanlarında olduğu gibi birçoğ bilim çalışmalarına da sokmalıyız ki en yüksek bilgilere ulaşma gücüne sahip olup olmadığı ortaya çıksın.

¹² Platon, *Yasalar*, 636/c.

¹³ Platon, *Devlet*, 460/a-b.

¹⁴ Platon, *Yasalar*, 636/e.

8. İdeal Devlette Bekçiler

Platon'un ideal devletinde bekçi en uzun yoldan gitmeli, bedeni gibi kafasını da geliştirmeli ki göreceği işe en uygun, en yüksek bilime ulaşsın. Bekçiler (savaşçılar) beden ve ruh bakımından azgın ve cesur olmalıdırlar. Köpeğin sahibine kuyruk sallayıp tanımadığına saldırdığı gibi bekçiler de yurttaşlara karşı yumuşak düşmana hoyrat davranmalıdırlar. Köpek tanımadığı birini görünce ondan kötülük gelmeden hırlar, tanıdıksa ona iyilik etsin veya etmesin sevinir. Düşmanı ve dostu kestirme huyu filozofluktur.¹⁵

9. İdeal Devlette Kral ve Yöneticiler

Platon'un ideal devletinde yönetici sınıf koruyucular (bekçiler) sınıfının içinden seçilirler. Yöneticilerin içinden de ideal devletin, insanlığı adaletle yönetecek kralı seçilir. Bu sınıfın tamamı filozoflardan oluşur. Platon kral filozofun özelliklerini şöyle tanımlar: Filozof asil, soylu, üstün bir ırktan doğan, her türlü eğitim aşamasından geçirilerek beden ve ruhi yetkinliğe ulaşan kimsedir. Yöneticiler için siyaset eğitiminin temelini felsefe eğitimi oluşturur. İlk başta filozofu ideaların bilgisine götüren yol estetik iken, *Yasalar* adlı eserinde bunun yerini matematik alır. İdealara götüren yol, artık bu dünyanın güzelliklerine yönelmek değil ruhun elden geldiğince bunlardan uzaklaşarak kendine, salt düşüncesine dönmesi ve kendi içine kapanmasıdır. Artık estetik yerine matematik geçmiştir. Matematik, ruhu, duyulur olandan uzaklaştırılıp, ona, salt düşünme yeteneğini kazandıran bilimdir. Böylece ruh ideaları özler, bu özleyiş ancak öbür dünyada tam olarak gerçekleşebilir. Platon'a göre filozofun hayatı, ölümü göz önünde bulunduran bir hayattır. Bu maddi, duyusal izlerden ruhun kendini temizlemesidir. Bu da ancak erdem ve bilgi ile olur.¹⁶

¹⁵ Platon, Devlet, 500/b, 504/d, 376/c.

¹⁶ Gökberk, a.g.e., s. 63.

Platon'a göre ruhu paylaşan bütün şeyler değişir ve değişirken kaderin düzenine ve yasasına uyarlar. Niteliklerindeki değişiklik ne kadar az olursa mertebelerindeki düşme de o kadar az olur. Platon'a göre erdemden pay almış bir ruhun, kendi iradesinin gücüyle Tanrısal erdemle karışık bir ilişki durumunda daha üstün bir erdeme ulaşması ve yüce bir kata çıkması mümkündür. Bu ruh, genel kader yasasının dışında kalabilecek kendini ve belki başkalarını da kurtarabilen adaletli bir ruhtur. Çünkü Platon'a göre değişme, çürüme ve soysuzlaşmaya götürür, durulma ise tanrısal bir düzen olup adalettir.¹⁷

Ruh bedenden ayrılınca beden aptallıklarından, çılgınlıklarından kurtulup arınacaktır. Adalet ışığı olan aydınlık ışığını her yerde kendiliğinden bilecektir. Arınma ruhun bedenden ayrılmasından başka bir şey değildir. Bu duruma ise ölüm diyoruz. Gerçek filozof, daima ölümü göz önünde tutarak yaşar.¹⁸

Platon'un filozofu gönüllü bir arayıcı değil, gerçeğin mağrur bir sahibidir. Sokrates, gerçeğin var olduğuna inanıyordu ama bildiğini iddia etmiyordu. Platon'a göre filozof gerçeği bilir çünkü ideaları seyretmektedir. Yetişmiş bir diyalektikçi olarak, göksel formlar ya da ideaları izlemeye, onlarla haberleşmeye yetenektir. Bilgelik ve ırk bakımından da o, bütün alelade insanların üstündedir. Tanrılık değilse bile tanrı gibidir. Platon'un ideal filozofu, her şeyi bilen (âlimi mutlak), her şeyi yapabilen (kâdiri mutlak) olmaya yaklaşmış olan Filozof Kraldır.¹⁹

Filozof, gerçekler dünyasındaki her şeyi aydınlatan "iyi" ideasını ve idealdaki yetkinliği seyre dalmışken tekrar gölgeler âlemine geçip kral olmak istemez. Ancak onu yetiştiren devletimiz olduğu için bu görevi almayı bir ödev olarak kabul etmesi gerekir.²⁰ Hayatında vücudun köleliğinden kurtulmuş gerçek filozofun ruhu, ölümünden sonra, tanrılar kurulunda rahmetle yaşamak üzere görünmez dünyaya geçecektir. Vücudunu seven arınmamış ruh ise mezarın çevresinde hayalet olacak ya da karakterine göre, eşek, kurt, şahin gibi hayvanların vücuduna girecektir. Öldüğünde göğe çıkacak olan sadece filozoftur. Sadece bilgi severler hakka ulaşabilir. Felsefeye gerçekten sarılanların bedenle ilgili beğenilerden kaçma nedeni ise budur. Filozof ılımlı

¹⁷ Popper, a.g.e., s. 82.

¹⁸ Russell, a.g.e., s. 251.

¹⁹ Popper, a.g.e., s. 133.

²⁰ Platon, Devlet, 520/e.

olacaktır. Çünkü her beğeni ya da acı, ruhu vücuda bağlayan bir çivi ya da perçindir. Sonunda ruh beden gibi olur. Bedenin doğru dediğinin doğruluğuna inanır. İyi ruhlar cennete, kötü ruhlar cehenneme, iyiyile kötü arasındakiler de Ârafta kalacaklardır.²¹

Bir kişi Kral Filozof olacaksa, iyiyi iyi bilmelidir. Bu akıl ve ahlâk disiplinlerinin birleşmesiyle başarılıdır. Çünkü neyin iyi neyin kötü olduğunu tanırlar. Tanrının isteğine uyan kişi de iyidir. Çünkü tanrı iyidir. İyi vardır ve yapısı açıklanabilir. Böyle bir eğitimden geçmemiş birisine yönetimden pay verilirse onu kötüye kullanır. Bu ise adaletsizliğe yol açar.²²

Filozoftaki ruhun güzelliği ve sıhhati, insandaki tanrısal tarafın aşağı dürtülere hâkimiyetidir. Bir insanın genel ahlaki yapısı olması gerektiği gibi olduğunda bu durum Platon tarafından adalet olarak adlandırılır ve ideal anlamda âdil insanın portresi bu şekilde çizilir. O, şer güçler galip gelip de bir suçtan çarmıha gerilerek ölüme katlanması gerektiğinde bile, ilkelerinin doğruluğundan asla şüphe etmez.

IV. PLATON'UN İDAL DEVLETİ(MAGNESİA)'NIN TEMELİ OLARAK ADALET

Platon'a göre kötü insanın özelliği ortak hayatı yaşama ve paylaşma kabiliyetinden yoksun olmasıdır. Adaletin gerçekleşebilmesi için beraber yaşamayı başarmak gerekir ki bu da devletin görevidir. Hekimlik nasıl hastaların yararına olup, hekimin yararına değilse, yönetme de yönetenlerin yararına değil de halkın yararına olmalıdır.

Platon, devlet'te "adil" sözünü "devletin çıkarına en uygun olan şey" anlamında kullanmıştır. Platon, adaleti önce devlette aramakta, sonra da bulduğu sonucu bireye uygulamaktadır.

Platon'a göre şehir, insan doğasının ihtiyaçlarının üstüne kurulmuştur. Herkes doğasına en uygun gelen bir işle uğraşmalıdır. Doğuştan işçi olan savaşçı sınıfına girmeyi ya da savaşçının biri layık olmadığı halde yöneticiler sınıfına çıkabilirse, o

²¹ Russell, a.g.e., s. 254.

²² a.g.e., s. 217, 228.

zaman bu değişim ve el altında iş becerme şehrin çökmesine sebep olur. Silah taşımak sınıf ayrıcalığı olmalıdır. Bu ilkedan dolayı üç sınıf arasında değişme ve karışmanın adaletsizlik, karşıtının da adalet olduğunu belirtmektedir.

Devletteki üç sınıfı teşkil eden yöneticiler, yardımcıları (askerler) ve para peşinde koşan her bir sınıf, kendi işlerine baktığı zaman devlet adaletli olur. Yönetici yönetir, işçi çalışır, köle köleliğini yaparsa devlet, sağlıklı, kuvvetli ve istikrarlı ise devlet adaletli demektir.

A. Devlet Bir Bilime Göre Kurulacak

Platon'a göre böyle âdil bir devletin gerçekleşebilmesi için, devletin bir bilime göre kurulması gerekir. Bu, insanları idare etme bilimi olup bilimlerin en güç ve en büyük olanıdır. Bu bilimi kalabalıklar elde edemez. Ancak filozoflardan oluşan küçük bir gurup elde edebilir. Bu bilimi elde eden kral olsa da olmasa da kral adını alır. Halk hiç bir zaman bu bilime sahip olamaz. Yığın hiçbir zaman filozof olmayacağından filozoflar öne geçip diğerleri de onları takip edeceklerdir.²³

Magnesia'nın anayasası karma bir anayasa olacaktır. Bilgeliği ve akli temsil eden monarşi ile özgürlüğü temsil eden demokrasi karması olacaktır. Fakat bu karma rejime dikkatlice bakılırsa, demokrasiden daha çok monarşi hatta aristokrasi karşımıza çıkmaktadır.²⁴ Çünkü kanunları kral koymaktadır, bununla birlikte kuvvet kanunlardan ziyade kralda bulunmaktadır. Çünkü en faydalı emirleri verecek şekilde herkes için her zaman en iyi ve en doğru olanı insan asla kavrayamaz. Çünkü kanunlar ruhsuzdur. Onu koyan kral adalete göre onu değiştirir. Biricik doğru olan bu hükümet bir bilime sahip başların olduğu hükümet olduğundan, bu başların devleti temizlemek ve sağlığını korumak için öldürmeleri, sürmeleri, devleti küçültme veya büyütme yetkileri vardır.²⁵

Baş olan, devleti bilim ve adaletle korudukça, kendileri de elden geldiğince iyi ve adil kaldıkça böyle bir hükümet günümüzde olabilecek biricik adaletli hükümet olacaktır. Bunları baş olarak kabul etmek tüm yurttaşların ödevidir.²⁶ Çünkü devlet, toplum ve bireyin mutluluğu için çalışmaktadır. Devlet düzeni için adalet, bir toplumu

²³ Gökberk, a.g.e., s. 62.

²⁴ Sarıca, Murat, Siyasi Düşünce Tarihi, s. 18-20.

²⁵ Platon, Devlet Adanı, 294/b, 295/a, 301/b, 292/b.

²⁶ a.g.e., 293/e.

bir arada tutan bağıdır. Böylece gerek devletin, gerekse bireyin en yüksek çıkarlarını koruduğundan adalet hem özel hem de toplumsal bir erdemdir.²⁷

B. Organizmacı Devlet Modelinde Adalet

Platon'a göre tek bir insana benzeyen devlet en iyi devlettir. Devlet için en büyük kötülük bölünme, en büyük iyilik de bütün olarak kalmaktır. Devleti birleştiren şey sevinç ve acı ortaklığıdır. Yurttaşların kazanç ve kayıplara mümkün olduğu kadar birlikte sevinip üzülmeleri onları birleştirir. Yurttaşlar bir vücudun organları gibi kendilerini hissetmelidirler. Devlet de onları yöneten baş gibi onların sevinç ve üzüntüleriyle sevinip üzülmalıdır. Yurttaşların çoğu aynı şeye benim veya benim değil demeleri gerekir.²⁸ Devletin gerçek bir birlik, büyütülmüş bir insan gibi olması için, özel çıkarların genel çıkarlarla bir olması gerekir.²⁹

Platon'un devletinde sanatçı sanatına uygun davranmak zorundadır. Doktor hastalara iyilik yapmalı, usta duvarı iyi yapmalıdır. Yöneten de kendine iyi olanı değil, yönetilene en iyi olanı yapmalı ve buyurmalıdır. İşte adil adamın ve devletin özelliği budur. Kendine özgü iyilikten yoksun gözler, kulaklar ve devletler gördükleri işi kötü görürler.

Magnesia organizmasında anne ve baba-çocukları, asiller-avamı, yaşlılar-gençleri, efendi-köleyi, kuvvetliler zayıfları, bilgililer-cahil olanları doğal olarak yöneteceklerdir Burada,. sınıf kavgaları olmayan, değişmeyen, kararlı, mükemmel parçalar arasında tam bir ahenk olan bir toplum öngörülmektedir.³⁰ Bunun için kişisel çıkarlar lanetlenip, toplumsal yarara feda edilir. Kişi ve sınıflar organizmacı bir toplumun organları olmaktadır.³¹

²⁷ Çeçen, a.g.e., s. 94-95.

²⁸ Platon, Devlet Adamı, 462/a-c.

²⁹ Weber, a.g.e., s. 65.

³⁰ Platon, *Ysalar*, 715/a-b.

³¹ Şenel, a.g.e., s. 226.

C. Devlette Akrabalıkla Sağlanan Bütünlük Ve Suçların Önlenmesi

Uydurulan yararlı yalanlardan toprak ve kan mitosuyla her ne kadar Tanrı altın, gümüş, demir ırklar yarattıysa da herkesin anası toprak ve herkes bir değer kardeşidir. Herkesin hamuruna konulmuş maden gereği görev ve hakkı farklı farklıdır. Bu nedenle yönetici ve koruyucular kimini dost kimini yabancı saymaz. Onların gözünde bütün iş arkadaşları ve yurttaşlar akrabaları olarak görülür. Bu düşünce sadece sözde kalmaz, davranışlara da yansır. Bu inanç davranışlara yansımadağı takdirde dinden ve adaletten uzaklaşmış olurlar. Çıkar, amaç ve duygu birliği devleti bir arada tutacak.

Para ve altın peşinde koşmayan, bedenleri de dâhil her şeyini devletine adayan bu kendileri altından olan devletin bekçileri, para çocuk ve akraba yüzünden birbirleriyle kavga edip mahkemelere düşmeleri önlenir. Gençler her zaman yaşlılara saygı duyacak onlara el kaldırmayacak. Yaşlıyı babası gibi görececek, diğerlerini de oğlu, kardeşi gibi görecektir.³²

D. Magnesia’da Adaletten Çıkan İlkeler

Platon’un devletinde her türlü sayasal değişim durdurulur. Değişim kötülük, durulma ise tanrılık kabul edilir. Devlet ideasına benzetilmeye çalışılır.

–Sınıfların kesinlikle bölünmesi öngörülür. Çoban ve bekçi köpeklerden meydana gelen yönetici sınıfının insan sığırlarından kesinlikle ayrılması gerekmektedir.

–Devletin kaderi egemen sınıfın kaderiyle özdeşleştirilir. Bu sınıfın özel çıkarları ve birliği, bu birlik uğruna bu sınıfı türetip eğitmenin katı kuralları ve üyelerin çıkarlarının kesin bir biçimde tespit edilip ortak hale getirilmesini gerektirir.

–Egemen sınıfın askerlik erdemleri ve eğitimi gibi şeylerde tekeli vardır. Silah taşır, eğitim görür fakat ekonomik etkinliklere katılmaktan ve paradan men edilir.

–Egemen sınıfın bütün düşünsel etkinliklerinde bir sansür olmalı, zihinlerini birleştirme amacına yönelik sürekli bir propaganda yapılmalıdır. Eğitimde ve dinde her türlü yenilik yasaklanır.

³² Platon, Devlet, 464/a, 465/a-b.

–. Yöneticiler tüccar veya tüccarlar yönetici olmayacak şekilde devlet kendi kendine yeterli olmalıdır

–Bu devlet “mutlak iyi” ve “mutlak adalet” düşüncelerinin üzerine kurulur.³³ Doğal önderlere doğal ayrıcalıklar talep etmek adalet ilkesi gereğidir. Eşit olmayanlara eşit davranmak en büyük haksızlıktır.³⁴

Platon *Devlet* adlı eserinde adaleti, her sınıfın erdeminden doğan ve hepsini kuşatan dördüncü erdemini adalet olduğunu söylemektedir. Kendine ait olanı korumak ve kullanmak ile kendi işine bakmak adalet ile ifade edilir. Eğer kendi çıkarınızı bütününe uğruna feda etmiyorsanız bencilsiniz demekle devlete karşı duyduğunuz ahlâksal önceliği adaletle kanıtlamaya çalışır.

–Siyaset alanında birey kötü olanın ta kendisidir. Sınıflar arasında (kast sistemi) oluşacak gevşeme şehrin yok olmasına sebep olacaktır. Şehre zararlı olan her şey adaletsizlik, tersi de adalettir. Şehre zararı dokunan ahlâk ve dinde de kötü olup adaletle de aykırıdır. Devletin çıkarını çoğaltan her şey iyi, erdemli ve adildir. Azaltan her şey ise kötü, haksız ve adaletle aykırıdır. Buna yarayan hareketler ahlâki, bunu tehlikeye sokanlar ise gayri ahlâkidir. Platon, evrensel erdeme “adalet” adını vermektedir.³⁵

–Böyle ideal bir devlet yeryüzünde kurulu değildir. Ama isteyen için gökte bir modelini bulabilir.. Böyle bir devlet ister kurulsun ister kurulmasın kişiye düşen görev onun kanunlarına uymaktır. Başkalarının kanunlarına değil.³⁶

V. İDEALDEN REALİTEYE GEÇİŞ (KÖTÜNÜN EN İYİSİ OLAN YÖNETİM)

Platon bir problem düşünürüdür. Elli yıl boyunca düşünüp yazmış, görüşlerini düzeltip olgunlaştırmıştır. Onu anlamak için bu gelişmenin izleri üzerinde yürümek gerekir

³³ Popper, a.g.e., s. 92.

³⁴ Platon, Yasalar, 637/a

³⁵ Popper, a.g.e., s. 104-120.

³⁶ Platon, *Devlet*, 592/a-b.

Platon'a göre mutlak adalet in tecelli edeceği devlet ancak insanlar melek veya Tanrı olsalar gerçekleşebilir. Dolayısıyla mümkün olanın gerçekleşmesi öngörülmektedir. Hiçbir yasa insan hayatındaki tüm incelikleri kapsayamaz. Belirli yasalarla yönetilen devlet, kuralsız yönetilen devletten daha çok adaletli olduğundan artık hükümet yasaların altındadır. Bu yasalarda da derinliğine bir dinsel duygu egemendir.

Yasalar'da ilahi olanın var oluşu ahlakın ve politikanın kilit taşı haline gelmiştir. İlahi olan *Yasalar*' da önemlidir, çünkü yasayla özdeşleştirilir. Yasa önünde itaatkâr olmak Tanrı önünde itaatkâr olmaktır. İlahi olan, aynı zamanda madde karşısında mananın, beden karşısında ruhun genel önceliğini de temsil eder görünmektedir.

Sıradan insanlar Tanrılara inanmaya sevk edilmelidir.. Çünkü bütün insanların, insani işlere ilgi gösteren, ama bu ilgi içerisinde insani zaafllara tabi olmayan Tanrılara inanmaları önemlidir.. Başkalarının şartlanma ve gelenek sonucu inandıkları şeyi, yöneticiler akılsal kanıt kullanma yoluyla kavramışlardır.

Bunun tersinin açıkça propagandasını yapanlar ısrarcı olurlarsa, o zaman Gece Meclisi – Magnesia yönetiminde en yüksek otoritedir.- adaleti sağlamak için onları ölüme mahkûm edecektir. Böylece hem birey hem de devlette adalet erdeminin dayanağı Tanrıya iman olmuştur. Çünkü insan, öleceğini düşününce önceleri aklından geçirmediği, güldüğü korkuları düşünmeye başlar ve kaygıya düşer. Bu dünyadaki kötülüklerin karşılığının Hadeste çekileceğine dair inanç ya doğruysa diye düşünmeye başlar. İnsanlar ihtiyarlık dermansızlık gibi durumlardan kendilerini Âhirete yakın hissederler, orada olup bitenler üzerine kafa yorurlar, içlerine kuşku ve korku dolar. Kimlere kötülük ettiklerini araştırmaya başlarlar. Yaptıkları haksızlıktan korkarlar. Umutsuz bir bekleme içinde hayatları zehir olur. Oysa adaletli olup haksızlık etmeyenlerde hep tatlı bir umut vardır. Ömrünü adalet ve imanla geçirmiş bir adam için Pindaros ne güzel söylemiş:

“Umut tatlı tatlı doldurur içini,

Yoldaşlık eder ona, hoş eder gönlünü.

Umut yola sokar, yoldan çıkan insan aklını”

Kimseye borçlu olmamak, yalancı çıkmamak ve tanrısal olmak için adaletli olmak lazımdır. Görüldüğü üzere Platon, adalet kavramını eskatolojik imanla da temellendirmektedir.

SONUÇ

Platon'da Adalet kavramının temellendirilmesi adlı çalışmamızda aşağıdaki neticelere ulaşılmış bulunuyoruz.

Platon, zamanındaki sofistlerin rölâtif adalet fikrine şiddetle karşı çıkarak, değişmeyen ve sonsuz adaletin var olduğunu savunmuştur. İnsan hayatının temel amacı erdem, bunun topluma yansması ise adalettir. Adalet esas erdemdir. Diğer tüm erdemleri kendisinde toplar. Kendisinde adalet denen erdemi gerçekleştiren insan da en yetkin insandır. İnsanlık idealine en çok o yaklaşmıştır.

Adaletin gerçekleşebilmesi için doğal olarak yöneten ve yönetilen öğelerin öğrenilmesi ve her öğenin konumuna uygun bir şekilde ödevini yapması gerekir. Bireyde akıl yönetmeli, istekler ise yönetilmelidir. İdeal toplumda da filozofların kişiliğinde akıl yönetiminde olup isteklerin karşılığı olan halk ise (yığın) yönetilmelidir.

Platon'a göre kendi işini gören ve başkasının işine burnunu sokmayan her kişide veya sınıfta adalet erdemi vardır. Burada adalet araç değil başlı başına bir amaçtır. İnsanlar bu amaç doğrultusunda davranışlarını ve hayatlarını düzenlemelidirler.

Adaletli adam insanlar karşısında doğru olanı, tanrılar karşısında da kutsal olanı yapar. Platon'un din ve felsefi sistemiyle Tanrı düşüncesi bir ahenk oluşturur. Dindarlık düşüncesi ile idealar birbiriyle kaynaşmıştır. Zira dünyanın gerçek sahibi Tanrı'dır. Tanrı'nın bu dünyayı adalete götüren bir planı vardır. İnsanların Tanrı'ya inanmaları, doğal konumlarına razı olup, kendilerine düşen ödevi en iyi şekilde yerine getirmeleriyle adalet erdemi gerçekleşecektir.

Tanrı ideal formlara bakarak eşyayı yaratmıştır. Dolayısıyla Platon, âlemi akledilir ve duyulur âlem olmak üzere ikiye ayırır. Akledilir âlem yani idealar âlemi sonsuzluğun, mükemmelliğin, iyiliğin, değişmezliğin ve dolayısıyla en üst seviyede adaletin olduğu âlemdir. Gölgelerden ibaret olan duyulur âlem ise ne kadar idealarına

benzetilebilirse o kadar adaletten pay almış olurlar. Çünkü hakikat ideal şeylerin içindedir.

Platon felsefesi ideanın bilimidir. Metodu da diyalektiktir. İdealardan hareket ederek bir siyaset bilimini kurmaya çalışır. Elde edilen bu bilimle çürüme ve değişme teorisine özellikle de tarihe ipucu sağlanır. Bireysel ve toplumsal alanda da değişim ve çürümeyi durdurarak ideal formlarına uygun erdemli birey ve adaletli devleti meydana getirmeyi hedefler. Çünkü Platon'a göre Tanrı veya iyi ideası duyulur dünyayı olabildiğince idealarına uygun yaratmıştır. İdealardaki sonsuz düzen, uyum ve ahenkle ortaya çıkan adalet, orada sürekliliği sağlayıp değişmeyi ve çürümeyi engellemiştir. Duyulur dünyayı, birey ve devleti idealarına benzeterek adaleti hem bireyde hem de toplumda tesis etmek gerekmektedir.

Platon, erdemli birey ve adaletli toplumu tesis etmek için duyulur dünya ile idealar arasında matematik bilgisininse önem verir.Çünkü matematiğin objeleri idealarla duyuşal cisimler arasında yer alan bir halka gibidir. Dolayısıyla matematik, ideal devletin eğitim sisteminde felsefenin en yüksek bir ön basamağıdır. Matematik, ruhu duyulur olandan uzaklaştırıp ona salt düşünme yeteneğini kazandıran bilimdir. Bu şekilde ruh ideaları özler ve diğer üç erdemi de kapsayan adalet erdemini kendisinde var etmeye çalışır.

Bedenin hayat ve hareket ilkesi olan ruh, varlık ve fazilet itibariyle bedenden çok üstündür. Çünkü ruh idealar dünyasından kopup gelmiş ve ideaların özelliklerini taşımaktadır. Platon'daki doğuştan bilginin mevcudiyeti inancı ile toplumdaki altın, gümüş ve demir soyların doğal olarak var olduğu inancı hep ruh nazariyesine dayanmaktadır.

Platon'a göre ölümden sonra varlığını sürdürebilen yegâne ruh insan ruhudur. İnsan ruhu da düşünce, öfke ve şehvet kısımlarından oluşur. İnsan üç kısımdan oluşan bir birliktir. Ruhun her bir kısmına ait olan erdemleri vardır. Bunlar da sırasıyla bilgelik(hikmet), yiğitlik(cesaret) ve itidal(iffet) olmak üzere üç türdür. Ruhun her bir kısmının olması gerektiği konumda ve görevde bulunması demek olan adalet ise dördüncü bir erdem olarak diğer üç erdemi de kapsar.

Bilgelik akıl gücünün, yiğitlik öfke gücünün, itidal de şehvet gücünün hareketinden doğar. Bu güçlerin uyum ve denge halinden adalet çıkar. Böyle bir ruhu taşıyan adil insan ahlakî davranışlar gösterir. Her çeşit erdem ve ahlak üstünlüğü bilgeliğe dayanır. Buradaki bilginin konusu iyinin ve kötünün bilgisidir.

Platon'a göre insanın temel amacı mutlu olmaktır. Bu da duyulur dünyada mümkün olmadığından ahlaki fiillerle ruhu, beden sonu gelmez isteklerinden korumak gerekir. Bunun için her birey üç kısımdan oluşan nefsinin bölümlerine uygun olan erdemlerin peşinde koşmalıdır ki adaletli ve ahlaklı bir insan olsun. Böylece adaletle yücelen ruhu, Tanrılar, öbür dünyada hak ettiklerine uygun bir karşılıkla ödüllendirecekleridir. Adaletli ruhlar, "hades" diye ifade edilen mutluluklar ülkesinde, duyulur dünyayla karşılaştırılmayacak üstünlükte mutluluğa kavuşacaklardır. Adaletsiz ruhlar ise yaptıklarına uygun bir karşılık göreceklerdir.

Ruhun bu üçlü kısmı Platon'un ideal devletinde üç sınıf olarak karşımıza çıkacaktır. Çünkü Platon'a göre devlet, insanın büyük harflerle yazılması, insan da devletin minyatürüdür. İnsanda aklın karşılığı devlette filozof yöneticiler, cesaretin karşılığı askerler, istek ya da arzuların karşılığı da halktır.

Adalet, doğal olana uymak, konumuna razı olmak ve üzerine düşeni en iyi şekilde yerine getirerek başkasının işine burnunu sokmamaktır.

Platon'da iyi ideası veya Tanrı idealar piramidinin en üstündedir. Evrende ideal veya akledilir âlem, gölgeler veya duyulur âlemden kıyaslanmayacak kadar üstündür.

İnsanda kafa yönetir, kalp ve beden yönetilir. İdeal devlette de insan aklına karşılık gelen filozof kral yönetir, asker krala itaat edip yardım eder ve hiçbir erdemi olmayan, görevi sadece itaat olan yığın da yönetilir.

Tanrı veya iyi ideasında bulunan, uyum, ahenk ve denge ile ifade edilen adalet; idealar dünyasından kopup gelen ruhta kendini gösterecek; doğal bir ihtiyaçtan dolayı insanların topluluk halinde yaşamasıyla da devlette somut halini "adaletli devlet" veya "ideal devlet" şeklinde bulacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Akarsu, Bedia; *Felsefi Terimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1975.
- Amittay, Jacob Ben, *Siyasal Düşünceler Tarihi (Çağlar Boyunca Siyasal Düşüncenin Değişimi)*, çev. M. Ali Kılıçbay- Levent Köker, Ankara 1983.
- Aristoteles, *Metafizik*, c. I (A-Z), Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1985.
- Arnhart, Larry, *Plato'dan Raws'a Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara 2004.
- Aster, Ernest Von, *İlk ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, çev. Prof. Dr. Macit Gökberk, İm Yayınları.
- Aydın, Mehmet S., *Tanrı-Ahlâk İlişkisi*, T.D.V. Yayınları, Ankara 1991.
- Baker, A. E., *Felsefeyi Anlamak*, çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2002.
- Bayraktar, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş*, A.Ü.İ.F Yayınları, Ankara 1988.
- Bezel, Nail; *Yeryüzü Cennetlerini Kurmak (Ütopya)*, Say Yayınları, İstanbul 1984.
- Bircan, Hasan Hüseyin; *İslâm Felsefesinde Mutluluk*, (Doktora Tezi), İstanbul 2001.
- Cassirer, Ernst, *Devlet Efsanesi*, çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.
- Cranston, Mourice, *Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri*, çev. Nejat Muallimoğlu, M.Ü.İ.F.V. yayınları, İstanbul 1995.
- Çağrı, Mustafa, "Adalet", DİA, I.
- Çeçen, Anıl, *Adalet Kavramı*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.
- Ebenstein, William; *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul 1996.
- Grêgorie, François, *Büyük Ahlak Doktrinleri*, çev. Cemal Süreyya, Varlık Yayınları, İstanbul 1971.
- Gökberk, Macit; *Felsefe Tarihi*; Remzi Kitabevi, İstanbul 1980.

- Güriz, Adnan; *Adalet Kavramı*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1994.
- Kıllıoğlu, İsmail; *Ahlâk-Hukuk İlişkisi*, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul 1988.
- Kuçuradi, İoanna, *Özgürlük Ahlak Kültür Kavramları*(Uludağ Konuşmaları)
editor: Adnan Güriz, TTK, Ankara 1982.
- Macintyre, Alasdair; *Ethik'in Kısa Tarihi*, çev. Hakkı Hunler – Solmaz Zeyrut
Hunler, Paradigma Yayınları, İstanbul 2001.
- Mosca, Gaetano; *Siyasi Doktrinler Tarihi*, çev. Semih Tiryakioğlu, Varlık
Yayınları, İstanbul 1963.
- Olguner, Fahrettin, "Eflatun", DİA, X.
- Özlem, Doğan, *Etik Ahlak Felsefesi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2004.
- Paksüt, Fatma, *Platon ve Platon Sonrası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
Ankara 1982.
- Platon; *Devlet*, çev. Sabahattin Eyyuboğlu – M. Ali Cimboz, Remzi Kitabevi,
İstanbul 1992.
- ; Platon, *Devlet Adamı*, çev. Behice Boran – Mehmet Karasan, Maarif
Matbaası, İstanbul 1944.
- ; *Gorgias*, (Söylev Sanatı Üzerine), çev. Melih Cevdet Anday, Remzi
Kitabevi, İstanbul 1982.
- ; *Hipparkhos*, (kazanç Üstüne), çev. Sabahattin Eyyuboğlu, Remzi
Kitabevi, İstanbul 1982.
- ; *İon*, (Şiir Üstüne), çev. Tacettin Ünlü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- ; *Kharmides*, (Bilgelik Üstüne), çev. Tanju Gökçil, Remzi Kitabevi,
İstanbul 1986.
- ; *Kleitophon*, (Sokratesin Elieştirmesi), çev. Sabahattin Eyyuboğlu
Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- ; *Kratylos*, (Dil Üstüne), çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi,
İstanbul 1982.
- ; *Kriton*, (Ödev Üstüne), çev. Tanju Gökçil, Remzi Kitabevi, İstanbul
1986.
- ; *Lakhes*, (Cesaret Üstüne), çev. Tanju Gökçil, Remzi Kitabevi, İstanbul
1986.
- ; *Lysis*, (Dostluk Üstüne), çev. Tanju Gökçil, Remzi Kitabevi, İstanbul
1986.

- ; *Menon*, (Erdem Üstüne), çev. Adnan Cemgil, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- ; *Protagoras*, (Sofistler Üstüne), çev. Tanju Gökçil, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- ; *Sofist*, (Varlık: Dil Üstüne), çev. Ömer Naci Soykan, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- ; *Sokrates'in Savunması*, çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- ; *Theaitetos*, (Bilgi Üstüne), çev. Prof. Dr. Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- ; *Yasalar*, I-XII. Kitaplar, Yunanca aslından çev. Saffet Babü – Candan Şentuna, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 1994.
- Peters, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü Tarihsel Bir Okuma*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Popper, Raimund Karl; *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev. Mete Tunçay, c. I, Platon, İstanbul 1989.
- Rıfat, Ahmet; *Tasviri Ahlâk, Ahlâk Sözlüğü*, Tercüman Yayınları, 1001 Temel Eser.
- Rousseau, J.J., *Batı Klasikleri* (Toplum Anlaşması), çev. Vedat Günyol, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1992.
- Russel, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Muammer Sencer, c. I, Say Yayınları, İstanbul 1997.
- Sahaikan, Williams S., *Felsefe Tarihi*, çev. A. Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 1995.
- Sarıca, Murat; *Siyasi Düşünce Tarihi*; Gerçek Yayınevi, İstanbul 1993.
- Saygılıoğlu, Nevzat- Arı, Selçuk, *Etkin Devlet* (Kurumsal Bir Tasarı Ve Politika Önerileri), Sabancı Üniversitesi 2002.
- Solomon, Rober C., *Adalet Tutkusu*, çev. Ertuğrul Altınas, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.
- Şenel, Alâeddin; *Eski Yunanda Siyasal Düşünüş*, A.U. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1962.
- Taylan, Necip; *Anahatlarıyla İslâm Felsefesi- Kaynakları- Temsilcileri - Tesirleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1991.

- Turhan, Kasım; *Amiri ve Felsefesi*, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul 1992.
- Türk Hukuk Lugatı*, Türk hukuk Kurumu Tarafından hazırlanmıştır. Maarif Matbaası, Ankara 1944.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, Sosyal Yayınları, İstanbul 1991.
- Yılmaz, Faruk; *İlkçağ Düşünce Tarihi*, Varlık Yayınları. İstanbul 2001
- Yörük, Abdülhak Kemal, *Hukuk Felsefesinde Eflatûn Doktrini*, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XV, s. 318-337, İstanbul 1949.
- Zeller, Eduard, *GreK Felsefesi Tarihi*, çev. Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul 2001.

